

EDITORIAL

La llengua catalana viu en una situació bastant original. És la llengua més important d'Europa a la qual no correspon un estat en el mapa polític europeu actual. Va correspondre a un estat entre els segles XII al XV. És una llengua romànica que ha evolucionat de manera comparable al castellà, a l'italià i al francès, i que s'utilitza normalment en la vida familiar, en les universitats i centres d'investigació, en el comerç i les empreses, en el parlament i en el govern de Catalunya. Les diverses etapes de repressió cultural que ha sofert no han impedit ni la seva evo-

lució com a vehicle d'expressió científica i literària, ni la seva condició de llengua habitual als països de cultura catalana. És una llengua amb diverses formes dialectals, però tots els lingüistes afirmen que les variants de València, de Catalunya i de les Illes pertanyen a una sola llengua comuna. La llengua catalana existeix entre dues altres llengües: la castellana i la francesa. La pressió política, econòmica, cultural i fins i tot demogràfica d'aquestes dues llengües no ha afectat substancialment la vitalitat de la llengua catalana. La nova situació política espanyola permet ara una

dinàmica de consolidació d'aquesta llengua que els catalans considerem un dels nostres senyals d'identitat. Els no catalans, per totes aquestes característiques de la nostra història cultural, tendeixen a no adonar-se que la llengua catalana és el mitjà normal de la nostra activitat filosòfica o tècnica, professional o artística, religiosa o de lleure. Ens pregunten confidencialment si a casa nostra parlem sempre en català. Catalònia-culture i, de manera especial, el dossier que publiquem en aquest número, vol contribuir a fer conèixer la identitat cultural d'uns europeus que

parlen amb absoluta normalitat una llengua poc coneguda fora del nostre propi espai cultural, tot i que les preocupacions més interessants de la modernitat s'han expressat en la nostra llengua. En la construcció del futur, totes les llengües hi aportaran elements de racionalitat. Les llengües d'àmbit limitat poden aportar-hi els elements de qualitat que corresponen a l'experiència cultural dels seus pobles.

Fèlix Martí

LITERATURA

J.V. FOIX

És inevitable, en parlar de J. V. Foix, de fer referència al seu paper cabdal en el panorama de la literatura catalana del segle xx. Tothom li reconeix un valor fonamental com a poeta i publicista, recuperador sagaç i brillant de la tradició i, alhora, innovador i mag, recuperador dels més antics recursos del llenguatge i contemporanitzador. Però, insistir en aquests punts fóra, ara, a banda subratllar aspectes del tot coneguts, amagar-li un altre aspecte no menys important: la seva perfecta localització en el panorama de la literatura que li és contemporània. Quan, el 1915, publicà un seguit de poemes primerencs, el presentador

anònim de la revista insistí en la familiaritat que es podia detectar, en els versos de Foix, amb l'obra de Max Jacob. No cal dir que l'apreciació era certa, sense que això hagi de significar tampoc cap servitud envers el poeta avantguardista, ans, més aviat, la vinculació del poeta novell amb les més modernes línies de la creació poètica europea. I, certament, a banda la seva innegable originalitat, l'obra foixiana ha compartit amb els moviments que li són contemporanis les preocupacions i el tarannà del seu temps.

I, els moviments que li van ser contemporanis, van ser justament els de l'avantguarda. No, certament, els de l'avantguarda efímera, més preo-

cupada de la subversió que de la construcció, ans d'aquella que es formulà amb consciència el retorn a una tradició —en el cas foixià la de la família que integrà els poetes medievals provençals, toscans i catalans— i, alhora, establí aquest retorn des de les bases de la més estricta modernitat. L'avantguarda que concilia Apollinaire amb Marinetti, Max Jacob amb Boccioni, però que, si s'interessa pels italians, ho féu sobretot per l'esperit vital i renovador que ells alenaren. És així que no pot estranyar veure encapçalades les prosas de KRTU, prosas que, més que no pas amb el surrealisme, caldria relacionar amb l'escriptura d'arrel "cubista"— un sonet de la més clara es-

tirp toscana, o tècniques imatgístiques pròpies de l'escriptura surrealista dominades i assemblades en el vers alexandri.

És per aquest cantó que em sembla que cal vindicar la presència de Foix en la modernitat poètica europea i, si cal encara insistir-hi és, malauradament, perquè Foix, potser pel fet d'haver escrit en català i en un català amb vocació d'altíssim registre líric (no podia ser altrament donada la voluntat sintetitzadora de l'autor), no ha estat prou llegit fora de l'àmbit cultural català.

Jaume VallcorbaPlana

UNIVERSITAT

LA CÀTEDRA BARCELONA-NOVA YORK

La Càtedra Barcelona-Nova York va ser fundada el mes de desembre de 1982 per acord convingut entre l'Ajuntament de Barcelona, la Universitat de Barcelona i la New York University (NYU). Va ser una iniciativa de l'actual Diputat al Parlament europeu, Sr. Xavier Rubert de Ventós, que

de seguida va comptar amb el suport institucional de l'Ajuntament de la ciutat —l'alcalde ja era el Sr. Pasqual Maragall—, el de les dues universitats esmentades —Srs. Antoni M. Badia i Margarit, per la de Barcelona, i John Brademas, per la de Nova York— i amb el suport econòmic del mateix Ajuntament de Barcelona i de la Cai-

xa d'Estalvis de Catalunya fins a l'exercici de 1986.

El propòsit fundacional d'aquesta Càtedra va ser, i continua essent, la promoció a Barcelona dels millors valors de la cultura, i en especial, la classe intel·lectual de Nova York, i l'"exportació" a la Universitat de Nova York de la cultura catalana en

la mesura que pugui ésser considerada d'interès universal.

En aquest sentit, els organitzadors de la Càtedra —els dos primers anys, el Sr. Josep Subirós, actual Coordinador de Cultura de l'Ajuntament; a partir de 1985 el Sr. Jordi Llovet, professor a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona— van

començar estimulant l'ensenyament de la llengua catalana dins el marc del "Departament of Spanish and Portuguese" de NYU, i van ampliar de seguida aquest ensenyament instrumental amb el proveïment d'una plaça permanent de professor de segon i tercer cicles, dins la mateixa universitat. Mary Ann Newman, de Nova York, especialista en filologia catalana, va fer-se càrrec de l'ensenyament en la llengua catalana; i un seguit de professors de Barcelona, inicialment del camp de la filologia, van visitar la Universitat de Nova York a partir del semestre d'hivern de 1983/84. El mateix Josep Subirós hi va dictar un curs sobre política i cultura a la Catalunya del segle XX; els Drs. Martí de Riquer i Jordi Llovet hi dissertaren sobre la literatura catalana cavalleresca i la poesia catalana del Noucentisme, respectivament; i més tard foren invitats a Nova York especialistes en literatura i urbanisme, tals com Lluís Izquierdo, Eu-

genio Trias, Maria Rubert i Manuel Solà-Morales.

Però l'abast d'aquesta càtedra no podia quedar-se solament en les activitats dels catalans a Nova York. Aviat, des de la tardor de 1984, especialistes literaris de NYU van desplaçar-se a Barcelona per dictar-hi cursos de diversa durada: John A. Coleman va fer un curs sobre la vigència de la fórmula cervantina a la novel·la anglesa i americana fins als nostres dies, Quentin Anderson —excepcionalment, de Columbia University— va parlar del pensament liberal a la novel·la nord-americana del segle XIX i Arthur Williamson, Assistant Dean a la Faculty of Arts and Science, de NYU, discorsejà sobre filosofia de la ciència.

Això no fou tot. La permanent vindicació del cosmopolitisme a Barcelona va demanar que aquesta Càtedra s'obris a la cultura urbana en general, i no solament a la universitària. Un nou plantejament, més general, del

nostre intercanvi, va fer que, a Barcelona dissenyéssim, pel curs 1985/86, un seguit d'activitats sota el títol genèric de "Cultura i Ciutat". La directora de cinema i especialista en el cine americà Patricia Snyder va dictar, a la nostra Facultat d'Història, un curs sobre "Filmmaking in New York" mentre es projectaven, els mateixos dies, una sèrie de pel·lícules de la tongada més recent de cineastes neoyorquesos a la Filmoteca Nacional, amb gran èxit de públic i ressò ciutadà. Ja a la primavera de 1986 començava, igualment, el seminari "Quatre ciutats, quatre cultures", a càrrec de Susan Sontag, Richard Sennett, Carl E. Schorske i Ricard Bofill, en col·laboració amb el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

Les pròximes activitats, doncs, se centraran cada cop més en l'àrea de la cultura urbana. Així, hem previst col·laborar amb l'exposició "Gaudí" que tindrà lloc entre febrer i maig de 1987 a la Cooper Hewett de Nova

York, i portarà a la ciutat americana un conjunt de cinc conferencians —entre ells, Ricard Bofill, Ignasi de Solà Morales i Judith Rohrer—, que parlaran a la seu de l'Spanish Institute, a Park Avenue.

També hem començat a preparar una gran exposició, amb seminaris al costat, sobre "La cultura jueva a Catalunya", que tindrà lloc la primavera de 1988 a Nova York, i aquell mateix estiu a les ciutats de Girona i Barcelona.

En suma: aquesta Càtedra ha establert un eficaç pont cultural entre les ciutats de Barcelona i Nova York, i les ha acostades no solament des del punt de vista de les llengües que es parlen a cada una d'aquestes ciutats, sinó, especialment, des del punt de vista d'allò que anomenem, en termes universals, la "cultura urbana".

Jordi Llovet

ECONOMIA

INVERSIONS JAPONESES A CATALUNYA

Catalunya és una de les plataformes industrials dels japonesos a Europa.

Són inversions, certament, que tenen pocs anys, perquè abans els japonesos preferien exportar des del seu país estant. Però les barreres protectionistes i el nivell actual de la seva moneda són dos grans arguments a favor de les inversions exteriors.

Catalunya és una de les zones més desenvolupades de l'Espanya que entrà al Mercat Comú el gener de 1986. I Barcelona, la capital catalana, és sense cap dubte la capital industrial de l'Estat. Catalunya representa només el 6% del territori espanyol, però té en canvi el 16% de la seva població, genera el 20% de la seva producció i el 25% de les exportacions espanyoles procedeixen d'empreses instal·lades a Catalunya.

Les multinacionals europees estan a Catalunya des de fa anys, atretes per una indústria que, si bé en un primer moment, estava centrada en el sector tèxtil, ara està fortament diversificada. Metal·lúrgia, química, tèxtil i construcció són, actualment,

els quatre grans sectors industrials catalans. Entre altres, Olivetti i Pirelli, representen Itàlia; Bayer, Basf i Hoechst, la indústria química alemanya; Nestlé, Sandoz i Ciba-Geigy, la indústria suïssa; I.C.I., la britànica; Rhone-Poulenc, la francesa; Solvay, la belga i Akzo, la indústria holandesa.

Les inversions nord-americanes arriben més tard i ho feren normalment a través de participacions en empreses catalanes, ja constituïdes. Tenen posicions en el sector químic (FMC, CPC), en l'alimentari (Nabisco Brands, Borden, Ralston Purina) o en el de l'automòbil i transformats metàl·lics (Bendix-Allied, General Cable). Els japonesos han estat els darrers a instal·lar-s'hi, però ho han fet amb força i en pocs anys. Les empreses japoneses que vénen només a comercialitzar els seus productes han tendit a situar-se a Madrid, però aquelles que han instal·lat o comprat una planta industrial estan en la seva majoria a Catalunya. De tal manera que, fora de Catalunya, i com a grans empreses japoneses, només trobem Fujitsu, que arribà de la mà

de l'Instituto Nacional de Indústria (sector públic), o Nippon Steel amb Acerinox i que arribà de la mà d'un banc madrileny.

La inversió japonesa més important és la que els dona la majoria absoluta de l'empresa barcelonina Motor Ibérica, S. A., una societat creada per la Ford americana durant els anys 20 i que després estigué controlada per la Massey Ferguson canadenca. Motor Ibérica es dedica a la construcció de vehicles industrials —camionetes, un tot-terreny, tractors— i de maquinària agrícola.

No obstant, l'aparició més espectacular dels japonesos es dona en el sector de l'electrònica de consum. Sony, Sanyo i Matsushita —Technics, Panasonic— porten ja uns quants anys a Catalunya, on fabriquen videocassettes, televisors en color, aparells d'alta fidelitat, etc. A aquestes empreses cal afegir la presència més nova d'altres empreses del sector com Sharp o Pioneer.

A Catalunya hi ha una gran tradició motociclista. No és sorprenent que l'empresa catalana Derbi hagi estat proclamada campiona i subcampiona

del món el 1986 en petites cilindrades. I tampoc no ho és que la Honda japonesa estigui associada a la Montesa catalana o que la Yamaha tingui aquí la seva única planta industrial europea.

Catalunya és per als japonesos una bona porta d'entrada al Mercat Comú. El país té la infraestructura industrial necessària i una bona xarxa de comunicacions. Per una part, el seu port facilita el transport marítim de totes les mercaderies de pes i de volum; per l'altra, unes bones autopistes connecten les zones industrials catalanes amb les principals ciutats europees.

Una escola japonesa, inaugurada l'any 1985, s'ha sumat a les ja tradicionals escoles alemanya, italiana, nord-americana o britànica que tenia la ciutat. A l'hora de valorar la qualitat de vida de Barcelona i el seu moviment cultural no podem oblidar que aquest és el país d'artistes com Miró, Picasso, Dalí o Tàpies, i de l'arquitecte Gaudí, possiblement un dels catalans més famosos en el Japó.

Francesc Cabana

LA FUNDACIÓ JOAN MIRÓ

La Fundació Joan Miró és un centre d'art contemporani creat pel pintor Joan Miró a Barcelona. Miró volia que la ciutat on nasqué tingués una mostra permanent de la seva creació artística posada a disposició dels estudiosos i del gran públic, i alhora volia oferir al seu país un centre on els ciutadans poguessin entrar en contacte directe amb les grans creacions de l'avantguarda artística del segle xx i on els joves poguessin veure estimulada la seva vocació creadora.

Envoltat per una colla d'amics de Barcelona, l'any 1971 Miró inicià el seu projecte, demanant a l'arquitecte Josep Lluís Sert, vell amic seu, que dissenyés un edifici per a la Fundació. L'Ajuntament de Barcelona accedí a col·laborar en el projecte, i ho féu generosament, cedint l'ús del terreny triat per Miró i Sert al parc de Montjuïc i contribuint a les despeses de construcció de l'edifici. Alhora, l'Ajuntament acceptà de dipositar a la Fundació la col·lecció d'obres de Joan Miró que aquest havia donat a la ciutat de Barcelona. Actualment, l'Ajuntament continua col·laborant intensament amb la Fundació, i de fet, un cop desaparegut Joan Miró a finals de l'any 1983, ha assumit la tasca de garantir la continuïtat de la Fundació, mostrant així el seu homenatge permanent a la persona i l'obra del gran creador barceloní.

L'edifici de la Fundació obrí les seves

portes al públic el dia 10 de juny de 1975. Des d'aquell moment, la seva tasca ha estat constant i intensa. La Fundació ha anat combinant els dos vessants principals de la seva activitat. D'una banda, la Fundació és un centre dedicat a l'estudi i difusió de l'obra de Joan Miró. (Conserva importants fons donats pel mateix artista, tant de pintura i escultura com d'obra gràfica i dibuixos.) Regularment, la Fundació presenta exposicions de l'obra de Joan Miró, sigui a partir dels seus propis fons –tal com es fa cada estiu– sigui en mostres antològiques que apleguen obres d'arreu del món, con fou el cas de la gran exposició "Miró: anys 20. Mutació de la realitat", presentada amb motiu del 90 aniversari de l'artista. D'altra banda, la Fundació és un espai destinat a fer conèixer i impulsar l'art contemporani. Les exposicions temporals d'artistes reconeguts s'hi combinen amb les manifestacions d'artistes joves i amb iniciatives en el camp de la música, el vídeo o la fotografia, així com amb conferències i seminaris sobre temes de l'actualitat artística. Dins les exposicions temporals n'hi ha hagut amb un enfocament temàtic, com són les dedicades a la Bauhaus, l'Avantguarda Russa o l'exposició "Suggestions olfactives", i d'altres de monogràfiques, destacant les de Henry Moore, Max Ernst, Marcel Duchamp, Paul Klee, Joaquín Torres-García, Kurt Schwitters, Antoni Tàpies, Francis Bacon, Antonio Saura,

Joseph Cornell, Robert Rauschenberg, Anthony Caro o Eduardo Chillida.

L'edifici creat per Josep Lluís Sert, el qual fou degà de l'Escola d'Arquitectura de Harvard, i que havia dissenyat ja l'edifici de la Fondation Maeght de Saint Paul de Vence, s'ha mostrat com un espai idoni per dur-hi a terme els objectius de la Fundació. Els seus àmbits, fets d'ordre, mesura i claredat, afavoreixen la contemplació i la receptivitat. Les sales d'exposició aconsegueixen plenament un difícilíssim equilibri: posar en relleu les obres d'art mostrades sense dominar-les. L'arquitectura hi és, però no s'imposa a l'obra sinó que l'ajuda. Els patis i les terrasses són molt alegres, plens d'ambient mediterrani, amb l'olivera i el garrofer com a emblemes. La Fundació disposa també d'un auditori, una biblioteca especialitzada en art contemporani i àmplies zones de serveis.

Al seu arxiu de gravats s'hi conserva la pràctica totalitat d'obra gràfica realitzada per Joan Miró –unes 1.500 peces– i una importantíssima col·lecció de prop de 5.000 dibuixos, els quals permeten endinsar-se en el coneixement del procés de la creació mironiana. Les col·leccions de la Fundació inclouen també més d'un centenar de pintures i més d'un centenar d'escultures, que són sovint exposades tant a la Fundació com a altres museus i sales d'exposicions d'arreu del món.

En la seva primera dècada, la Fundació ha hagut d'anar alternant la dedicació dels seus espais a l'obra mironiana i a les exposicions temporals. Miró no volia fer de la Fundació el seu mausoleu, i sempre posava èmfasi en l'atenció a les noves formes d'expressió i als grans moviments innovadors de l'art del nostre temps. Ara bé, un cop desaparegut el seu fundador, la Fundació ha considerat important poder retre un major homenatge permanent a l'obra mironiana, mostrant en tot moment una major part de les peces dels seus propis fons. Alhora, la Fundació es vol mantenir fidel al desig de Joan Miró, potenciant encara més la seva activitat i iniciativa en el terreny de l'art contemporani. Per fer possibles aquests propòsits, la Fundació ha decidit tirar endavant una ampliació del seu edifici que el completi, augmentant-ne l'espai d'exposició i racionalitzant-ne l'estructura de serveis (oficines, llibreria, snack bar, magatzems). Aquest procés es durà a terme durant aquest 1987 i situarà la Fundació dins les seves mesures òptimes per a dur a terme les tasques que es proposa. Alhora, la ciutat de Barcelona, que es prepara ja per als Jocs Olímpics de 1992, veurà potenciada una de les seves institucions emblemàtiques i de major projecció internacional.

Raimon Ribera

ACCIÓ CULTURAL

Per a copsar amb exactitud les funcions, les dimensions i la importància d'Acció Cultural del País Valencià, fóra necessari, potser, emmarcar l'entitat en la llarga història de persecució cultural que ha sofert el nostre país, fins al punt d'haver posat en greu perill l'idioma i, en general, tots aquells trets de cultura que ens distingeixen com a valencians. Aquesta persecució es féu més aguda, com sap tothom, durant el règim de Franco (1939-1975).

Acció començà a funcionar en 1978, gràcies a les facilitats associatives aconseguides per la lluita democràtica, però val a dir que era també el producte d'una sèrie d'iniciatives prèvies, mantingudes durant el franquisme en règim de semi-clandestinitat, i destinades sobretot a defensar els drets de la llengua catalana al País Valencià, a través de l'organització de curses, conferències, recitals de música o poesia, edició de llibres, representacions teatrals, exposicions, etc. Des d'aquesta pers-

pectiva, Acció continua la tasca dels Secretariats de l'Ensenyament de l'Idioma, el primer dels quals va començar a funcionar a València el 1971, bé que després, s'estengué a les ciutats d'Alacant i Castelló de la Plana. També d'aquella època, Acció va heretar els contactes i la col·laboració amb institucions semblants de la resta dels Països Catalans, sobretot Òmnium Cultural i l'Obra Cultural Balear.

La filosofia bàsica d'ACPV consisteix a aplegar els esforços d'uns milers

de valencians (en aquest moment, més de vuit mil) els quals, tant amb la seva participació econòmica com a través d'altres mitjans de col·laboració, fan possible la realització dels projectes de l'entitat. Es tracta, doncs, des del principi, de suplir les deficiències o de remuntar els obstacles que l'Administració pugui posar, a la més àmplia i més ràpida recuperació cultural, lingüística i cívica del País Valencià. Gràcies a això i durant uns quants anys, fins i tot després d'aprovada la Constitució espanyo-

la, Acció Cultural se situà en primer rengle en la defensa d'aquests drets i en l'oposició a les forces polítiques que volien conculcar-los.

En l'actualitat, ACPV treballa especialment les àrees següents: ensenyament de la llengua catalana (cursos arreu del país, en diversos graus, a la manera d'una campanya d'alfabetització; cursos de reciclatge o d'economia, història, etc. del país); joventut (colònies d'estiu, Universitat Europea de Joves, també a l'estiu, etc.); suport als mitjans de comunica-

ció en català (especialment a la difusió de TV3 al sud de l'Ebre i a l'assentament del setmanari *El Temps*, que es publica des del 1984); ajut a entitats valencianes que tenen finalitats semblants a les d'Acció (clubs juvenils o esportius, grups de folklore, centres d'estudis locals i comarcals, etc.).

Per a dur endavant aquesta tasca, Acció compta amb oficines a València, Alacant i Castelló de la Plana. L'entitat està assessorada per una Junta Consultiva, de la qual formen

part els més prestigiosos intel·lectuals i artistes valencians i publica un butlletí per als socis.

Cal remarcar també el paper jugat per Acció Cultural en la recuperació de la memòria col·lectiva dels valencians, a través de la popularització de dades històriques simbòliques (9 d'Octubre, incorporació del país a la nacionalitat catalana; 25 d'Abril, aniversari de la Batalla d'Almansa (1707) i de la pèrdua de les nostres institucions privatives a mans de Felip V de Borbó).

Amb aquestes i altres activitats, Acció Cultural ha esdevingut un punt claríssim de referència en el procés actual de recuperació col·lectiva del País Valencià, tant per la seva actitud crítica quan ha calgut (enfront dels intents de crear un idioma "valencià" distint del català, enfront de l'Estatut d'Autonomia), com per la seva contribució a la reconstrucció valenciana.

Eliseu Climent

ARQUITECTURA

ARQUITECTURA D'AVANTGUARDA

La qualitat que segueix mostrant l'arquitectura més culta a Catalunya durant els anys vuitanta, és, en bona mesura, el resultat de la dialèctica entre la recreació d'una riquíssima tradició, per una banda –el que podríem anomenar subconscient col·lectiu arquitectònic– i la contínua voluntat d'anar interpretant els moviments que apareixen en el panorama internacional, per una altra. El procés de modernització de l'arquitectura catalana, que havia arrencat ja durant el Neoclassicisme, integrant lentament el modern cos de coneixements arquitectònics europeus, amb el Modernisme va demostrar el seu total ajornament respecte dels altres països; recordem les figures d'Antoni Gaudí, Lluís Doménech i Montaner i Josep Puig i Cadafalch. Durant els anys cinquanta es va iniciar un moviment que va intentar superar la regressió en què es va caure durant els anys quaranta, recuperant la tradició del racionalisme català –amb noms mítics com Josep Torres Clavés i Josep Lluís Sert– i sintonitzant amb la realitat internacional. L'esforç d'aquests arquitectes –que s'autodenominaren Grup R– va culminar en l'Escola de Barcelona dels anys seixanta, formada per arquitectes com Bohigas, Martorell i Mackay, Correa i Milà, Tons i Fargas, Josep Maria Sostres, José Antonio Coderch i Antoni de Moragas. La voluntat de desenvolupar el projecte del moviment modern, contextualitzant-lo, emmotllant-lo i si feia falta, superant-lo, explicitava aquesta coincidència amb allò que estava

succeint a la majoria de països desenvolupats.

I aquest esperit d'escola o de grup encara predomina en una part dels arquitectes actuals. Ens referim a casos com el del despatx Bach i Mora –autors, entre d'altres obres, de l'estació de ferrocarril de la Universitat Autònoma (1984)–, a Garcés i Soria –que van realitzar el Museu de la Ciència a Barcelona (1978-80), promogut per la Caixa de Pensions– i molt especialment a Esteve Bonell, que ja havia realitzat l'edifici Fregolí a Barcelona (1972-76) i que en col·laboració amb Francesc Rius ha construït el nou Velòdrom d'Horta (1984), un magnífic estadi de formes clàssiques en el qual la solidesa de la fàbrica i els volums contrasta amb la lleugeresa i èpica de les torres d'il·luminació. Cal afegir-hi l'obra d'Elias Torres i José Antonio Martínez Lapeña, que han rehabilitat l'església de l'Hospitalet a Eivissa amb colors vius i certes resonàncies californianes.

També podem trobar aquells arquitectes que, sorgits de l'Escola de Barcelona, amb el temps han anat divergint. És el cas de Ricard Bofill, que d'aquells anys arrossega un fals utopisme i un optimisme tecnològic encomanat dels Archigram britànics, i que en la línia d'un postmodern consumista pretén conciliar llenguatge acadèmic amb sistemes de producció industrialitzats. Bofill, malgrat la seva feble relació amb el context de la cultura arquitectònica a Catalunya, és, sens dubte, l'arquitecte català actual més conegut arreu del món.

També l'Studio PER –Clotet i Tusquets, Cirici i Bonet– va arrencar d'una presa de postura crítica respecte de l'herència de l'Escola de Barcelona, a principis dels anys setanta. De la seva última obra, sempre tan creativa, empírica, lúdica i increïblement versàtil, en destacariem, a més de la ja clàssica Casa a l'Illa Pantelleria (Sicília, Itàlia, 1972-75), de Clotet i Tusquets, el futur Banc d'Espanya a Girona, un impressionant cub interseccionat en un cilindre projectat per Lluís Clotet i Ignacio Paricio. De Pep Bonet destaquen la seva casa pròpia a Sant Antoni de Vilamajor (1974-84) i la Plaça de l'Univers (1983-85), que amb un edifici pantalla resol el problema d'unificar i ordenar una de les més importants àrees de la Fira de Barcelona.

Helio Piñón i Albert Viaplana, que en la seva primera obra participaven dels criteris formals de l'Escola de Barcelona, han anat evolucionant vers una actitud conceptual, fortament influïda per les avantguardes nord-americanes, especialment Peter Eisenman i John Hejduk. La Plaça dels Països Catalans a Barcelona (1983) –feta amb la col·laboració del jove Enric Miralles– és la màxima expressió d'una arquitectura minimal i d'un corrent fortament intel·lectual que preconitza que el resultat final ha d'estar com més pròxim millor a la idea inicial.

Entre un sector d'arquitectes al voltant dels quaranta anys es desenvolupa un corrent que podríem anomenar neoracionalista, que utilitza d'una manera molt lliure el llenguatge

del moviment modern i que expressa una arquitectura fidel a la seva lògica constructiva. Ens referim a Pep Llinàs –amb la casa a Sa Tuna, -Girona (1978-80), pròxima als pavellons de Mies, Neutra, els Smithson, etc.–, a Carles Ferrater –autor de dues belles cases al carrer Bertran de Barcelona (1983 i 1985)– i a gent com Arcadi Pla, Norbert Cinnamond i Josep Lluís Canosa.

S'ha de destacar que una part important de les obres realitzades aquests anys han estat projectes de rehabilitació d'antics edificis o intervencions lligades a arquitectures preexistents. És el cas de dues obres de dos joves arquitectes, Josep Fuses i Joan Maria Viader, autors de la rehabilitació de la façana al riu Onyar (1982-84) i la conversió de l'antic convent de Les Beates en edifici d'oficines i habitatges (1982-85) ambdós a Girona. Per últim cal destacar dues obres realitzades amb un pervivent realisme social, transformant símbols col·lectius en edificis públics. Ens referim a la reconversió de l'antiga fàbrica de La Sedeta a l'Eixample de Barcelona en una escola i centre cívic (1982-84) segons un projecte de Fayos, Giol i els germans Llistosella, d'un cert aire "beaux-arts" i la remodelació de les antigues cotxeres de tramvies de Sants en el Centre Cívic del barri, segons el projecte de Ricard Pèrdigo, amb un cert optimisme tecnològic, que va guanyar el polèmic concurs de l'any 1977.

Josep-Maria Montaner

PERE CALDERS

A Pere Calders (Barcelona, 1912) l'han consagrat sobretot els seus llibres de contes, d'un humor intel·ligent i insòlit i d'una gran força imaginativa. *Cròniques de la veritat oculta*, *Invasió subtil i altres contes*, *Demà a les tres de la matinada* i *Tot s'aprofita* reuneixen uns dos-cents contes, alguns de brevíssims, que han servit de base a pel·lícules, guions de televisió i un muntatge teatral –*Antaviana*, del grup Daçoll Dagom– que ha estat un dels grans èxits del teatre català contemporani. Aquesta mateixa concepció humorística i a vegades tendra de la literatura l'ha utilitzada també Pere Calders en les seves novel·les, sobretot a *Ronda naval sota la boira*. Però, en paral·lel, Pere Calders ha tingut també un registre més realista, més vinculat a la perifèria personal. Com a escriptor, ja s'havia donat a conèixer l'any 1936 –l'any que comença la guerra civil– amb *El primer arlequí*. Però Calders tenia també una formació artística –havia estat alumne de l'Escola de Belles Arts– i en aquesta fase de la seva vida se'l coneix més com a dibuixant d'humor en revistes com "L'Esquella de la Torratxa". Fa la guerra com a topògraf i ho explica a *Unitats de xoc*. La perd i s'ha d'exiliar –vint-i-cinc anys a Mèxic– i també d'això en treu un reflex literari: *L'ombra de l'atzavara*, *Gent de l'alta vall* o *Aquí descansa Nevares*. Retorna a Catalunya els anys cinquanta, on se'l rep amb fredor. Després vindrà el reconeixement públic –per exemple amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes l'any 1986– i a partir d'ell les traduccions a altres llengües, des del castellà al japonès.

Pocs escriptors en el món han fet tant per passar desapercibuts: cap excèntricitat, ni una paraula imprevisible enllà d'una perfecta cortesia, una imatge de normalitat absolutament homologable. Pocs escriptors a Catalunya ho han aconseguit tan poc: Pere Calders és probablement l'escriptor català viu més traduït, més entrevistat, més visitat per onades d'escolars xafarders. Però Calders s'acuirassa contra la xafarderia rera una enorme discreció. Quan se li pregunta, per exemple, preferències literàries és més difícil arrencar-li un nom que un queixal.

–*En setanta-quatre anys els meus gustos han anat canviant. M'ha interessat molt la literatura italiana, a èpoques, però també l'anglesa o la francesa. Sóc desordenat en les lectures. Fins i tot físicament, tinc llibres per tota la casa. Una vegada va ve-*

nir un periodista i es va fixar només en els llibres del menjador. Va escriure que en tenia pocs i tots dolents. Potser és veritat.

–Però algun nom hi deu haver.

–*Molts. Els primers llibres que recordo que em van impressionar van ser Les rondalles de poble i El tresor del vell cavaller, a la infantesa. Després, dels autors més coneguts m'han agradat normalment les obres que es consideren menors, menys extenses. De Capote el Desdejuní a Can Tiffany o de Henry Miller Un diable al paradís. I, és clar, m'agrada allò que agrada a tothom. No sé, Crim i càstig, per exemple. Per cert, que quan feia fitxes de llibres per un diccionari, a l'editorial on treballava, em va tocar Crim i càstig. I vaig tenir la sensació que, explicat de pressa, només amb la trama mínima, és com una mena de fulletó indecorós. Fet que demostra que quan un geni agafa els elements més banals i primaris en pot fer una novel·la extraordinària.*

–No és estrany que vostè, autor sobretot de narracions curtes, valori les dels altres. Deu ser com una identificació.

–*En tot cas no és deliberat. M'agrada així. No és culpa de l'autor, és culpa meua. Defenso el conte, entre altres coses, perquè t'avisava quan s'esgota, quan no dona més de sí. La novel·la, no.*

–Tornem-hi amb els noms. Davant de quina lectura vostè s'ha dit: "Això ho hauria volgut escriure jo"?

–*No m'ha passat mai. Sempre he pensat que la imitació no val la pena. Ja ho fa, i millor, aquell a qui imites.*

–La pregunta d'una altra manera. S'ha sentit mai, en el moment d'una lectura, parent literari amb algun autor, membre de la mateixa família?

–*D'una banda, és clar, amb els de la meua mateixa llengua. És l'afinitat essencial. De l'altra, amb els escriptors que opten per la concisió, que fugen de la transcendència, que volen aportar una visió més humana. Defujo especialment el nihilisme.*

De Calders s'ha dit que és un humorista. Ell ho nega. Que és un escriptor de narracions fantàstiques. Ho nega encara més: ell diu que li passen realment totes les coses estranyes que explica. Segur que exagera. Els seus contes, a vegades, podrien començar com una narració de Kafka, com *La transformació*, posem per cas. Però després de passar per la

ironia i l'amabilitat, acabarien d'una manera molt diferent.

–A vostè no li deu agradar, Kafka.
–*Algunes coses, molt. D'altres, gens. La transformació m'agrada.*

–La seva literatura, sempre tan amable i a vegades fins i tot amb una certa tendresa, podria fer semblar que ha viscut una biografia plàcida.
–*Doncs ha estat molt agitada. Potser l'obra és la reacció. Una forma d'evasió. No em sembla que l'expressió "literatura d'evasió" hagi de ser pejorativa. No és condemnable que l'escriptor o el lector s'evadeixin per un mitjà tan legítim cap a una realitat més amable.*

En aquesta biografia agitada de Pere Calders, la guerra d'Espanya i l'exili a Mèxic han estat els fets cabdals, la cruïlla vital. Tot i que ha escrit textos –*Unitats de xoc*, sobre la guerra civil, o *L'ombra de l'atzavara*, sobre l'exili– vinculats directament a la seva experiència personal, en general, aquesta experiència ha influït en l'obra per vies més indirectes.

–Quin era el viatge més llarg que havia fet vostè abans de la guerra?
–*A Montserrat.*

–Havia pensat mai a triar precisament Mèxic per viure?

–*En aquelles circumstàncies no podia triar. La tria venia feta. Només Mèxic acceptava refugiats sense preguntar massa la procedència ideològica. A mi sempre m'havia atret Mèxic, com un país del tot diferent, exòtic. Però no vaig poder triar. Els primers dies, a França, potser amb un optimisme excessiu, van repartir unes targetes preguntant a quin país ens agradaria anar. Alguns van començar a escriure que a Canadà, Suïssa... Però al final no va haver-hi marge per a l'elecció.*

–Havent anat només a Montserrat, Mèxic devia ser un xoc.

–*Naturalment. Mèxic em va semblar un país irreal, on la gent feia amb tota naturalitat les coses més estranyes. Costa acostumar-s'hi. Però de fet jo vaig viure a Mèxic en un ambient català, a casa i a la feina. I a més hi vaig anar de jove, amb la tafaneria de la joventut, i això ajuda. De tota manera, quan ja hi portava més de vint anys i li deia al taxista el nom de la plaça on volia anar, em preguntaven invariablement: "Vostè és català, oi?". Només per l'accent.*

–Per cert, en aquelles targetes per dir on es volia anar, on hauria posat vostè?

–*A Catalunya. Amb totes les seves limitacions. Però era un dels pocs llocs on ja es veia clar que encara no hi podíem tornar.*

No és estrany que Pere Calders pensés ja llavors a tornar a Catalunya i que no ho fes, uns anys després, quan encara governava el general Franco, quan el català era encara perseguit i quan, a més, les opcions literàries que Pere Calders representava –una mena de "realisme màgic", si s'ha de fer servir alguna etiqueta– tampoc no era moda entre els intel·lectuals catalans. Quan Calders va tornar a Catalunya se li va fer poc cas. Ha estat després quan ha arribat la fama, els reconeixements i els premis.

–Aparentment, els seus contes no tenen paisatge. Vull dir, no passen a cap lloc que es pugui reconèixer amb claredat.

–*No hi ha gaires descripcions, ni de paisatges ni de personatges. Però quan alguna vegada els han portat al cinema, a la televisió o al teatre, me'ls han endevinat del tot, eren com havien de ser. Pel que fa al paisatge, és difícil dir alguna cosa general. Hi ha més de dos-cents contes publicats. Sempre m'he imaginat, però, un paisatge de Catalunya.*

–Vostè és un dels pocs autors mínimament traduïts d'una literatura desconeguda en el món, d'una projecció internacional molt escassa.

–*Seria un miracle que n'hagués tingut més, en una situació d'anormalitat com la que s'ha patit. Jo crec que no s'ha traduït del català tot allò que mereix ser traduït. Es va fent, però n'hi ha encara menys del que caldria. Perquè el que ja hi ha provoca curiositat. És molt afalagadora la sensació que tens quan et ve un estudiant ucraïnès, però també enveja. Enveja per la capacitat de les seves universitats per enviar gent per tot el món, per estudiar fins les literatures més exòtiques.*

Pere Calders va per la vida disfressat com d'empleat de banca, amb una discreció absoluta, sense fer frases mai, sense fer enfadar mai ningú, sense voler destacar per res. Rera aquesta aparença senzilla i gairebé banal hi ha una de les obres més insòlites, personals i exportables de la literatura catalana de tots els temps.

Vicenç Villatoro

UNA LENGUA NORMAL

Un dels aspectes essencials per a la viabilitat de "l'Estat de les Autonomies" que la Constitució espanyola de 1978 instaura, és el de la normalització lingüística dels territoris que tenen una llengua territorial diferent del castellà.

Entenem per "normalització", no pas el fet de dotar la llengua de "normes" que la facin apta per a tots els usos propis d'una llengua de cultura, sinó de "fer normal" aquest ús en tots els aspectes de la relació social.

Els catalans disposem d'una llengua normal quant a la seva codificació ortogràfica, gramatical i lèxica: aquesta fase de la normalització es dugué a terme durant el primer terç del segle. Tenim també els instruments científics necessaris: Diccionaris de tota mena, enciclopèdia, centre de terminologia que posarà aviat un banc de dades a disposició del públic internacional, etc.

La fase actual del procés de normalització consisteix a generalitzar el coneixement del català per part de tots els ciutadans del territori, i el seu ús normal en tots els àmbits de la relació social on durant molt de temps el seu lloc ha estat ocupat pel castellà: administració, ensenyament, mitjans de comunicació, relacions comercials i econòmiques en general. En una paraula, a recobrar-lo com a instrument natural de comunicació dins els territoris que el tenen com a llengua pròpia.

La gran novetat, respecte d'altres processos de normalització de llengües minoritzades, és que aquest recobriment es pretén fer sense rebutjar la llengua abans dominant, el castellà, que continua essent oficial com a llengua oficial de l'Estat.

El marc legal dins el qual es desenvolupa el procés és establert per la Constitució espanyola, pels Estatuts

d'Autonomia de les Comunitats Autònomes de llengua catalana i per les Lleis de Normalització elaborades pels Parlaments d'aquestes Comunitats.

La *Constitució espanyola*, en el seu article 3, estableix el següent:

"1. El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la.

2. Les altres llengües espanyoles seran també oficials en les respectives Comunitats Autònomes, d'acord amb llurs Estatuts.

3. La riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció."

Els Estatuts d'Autonomia de Catalunya, del País Valencià i de les Illes Balears proclamen el català llengua pròpia i oficial de la Comunitat respectiva, en cooficialitat amb el castellà com a llengua oficial de l'Estat –i en el cas de la Comunitat Valenciana, llengua pròpia també d'una part del territori, històricament de llengua castellana–. D'altra banda, la llengua rep en aquest Estatut el nom de "valencià", de llarga tradició (al costat del de "català") afavorida per la potència política i econòmica de València durant el segle XV; però el doble nom de la llengua en aquesta Comunitat, "català/valencià" que ha plantejat alguns problemes polítics, és comparable al doble nom "castellà/espanyol" de la llengua oficial de l'Estat: es tracta d'una mateixa llengua, sotmesa a una única normativa.

L'Estatut de Catalunya, a l'article 3, estableix el següent:

"1. La llengua pròpia de Catalunya és el català.

2. El català és l'idioma oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol.

3. La Generalitat (= govern autònom) garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur plena igualtat quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya."

Els Estatuts de les Illes Balears (a l'art. 3) i de la Comunitat Valenciana (art. 7) contenen disposicions semblants.

Els Parlaments dels tres territoris han elaborat una llei de desplegament d'aquestes disposicions estatutàries: la Llei de Normalització Lingüística de Catalunya, la Llei de Normalització Lingüística de les Illes Balears i la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià.

En aquestes tres Comunitats Autònomes, doncs, el recobriment del català com a llengua nacional té el suport d'un marc legal que el fa possible, a condició que sigui assumit pel conjunt de la població. En el cas concret de Catalunya, la unanimitat amb què s'aprovà la Llei de Normalització i el caràcter unitari de les campanyes de sensibilització i de les accions difusores de l'ús del català (en les quals col·laboren Administracions i entitats cíviques de tota mena i ideologia) permeten esperar que el procés continuarà com fins ara, en un clima de bona convivència, i s'accelerará de dia en dia.

La Comunitat Autònoma d'Aragó, que en la seva franja oriental té 81 municipis (50.000 habitants, aprox.) de llengua catalana, estableix (art. 7) que "Les diverses modalitats lingüístiques d'Aragó gaudiran de protecció, com a elements integrants del seu patrimoni cultural i històric". Aquesta protecció es concreta actualment en l'ensenyament del català, amb caràcter voluntari, a les escoles de la franja catalanoparlant que ho sol·liciten, i en l'ajut a activitats

promogudes per entitats ciutadanes. La dificultat que la divisió administrativa en Comunitats Autònomes suposa per a la normalització dels usos formals de la llengua es venç amb l'elaboració de programes idèntics en els diferents nivells d'ensenyament (que esperem tenir aviat homologats oficialment) i amb la relació entre institucions acadèmiques, que permet l'organització de seminaris i jornades didàctiques amb participació d'ensenyants de totes les terres de parla catalana (inclosos els del Rosselló o Catalunya-Nord, que forma part de l'Estat francès).

El fet que TV3, Televisió Catalana, arribi a la major part del territori afavoreix també molt la normalització. Però l'esdeveniment més important per a la salvaguarda de la unitat de la llengua ha estat la recent celebració del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (en ocasió del vuitantè aniversari del primer, celebrat l'any 1906, que fou l'origen de la codificació del català modern). Sota la Presidència d'Honor dels Presidents de tots els territoris de llengua catalana (Catalunya, Illes Balears, País Valencià, Aragó i Andorra) i amb una Comissió d'Honor on figuraven autoritats acadèmiques i administratives de tot l'àmbit (inclosa Catalunya Nord i l'Alguer), el Congrés s'ha estructurat en set àrees científiques, amb gran participació de lingüistes, sociolingüistes, sociòlegs i juristes de gran prestigi, nacionals i estrangers. Les Actes –que es recolliran en vuit volums– i les conclusions d'aquest Congrés, que ara es comencen a posar en pràctica, poden tenir una importància decisiva per a la plena normalització lingüística de totes les terres de llengua catalana.

Aina Moll

1906-1986: UNA LENGUA ENTRE DOS CONGRESSOS

L'any 1906 va tenir lloc el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Vuitanta anys més tard, el 1986, s'ha celebrat el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Aquest article exposa

a grans trets com ha evolucionat la situació de la Llengua Catalana entre aquests dos Congressos i les analogies i diferències entre un i altre.

La llengua catalana –per bé que era encara com sempre la llengua parla-

da habitualment per la població de Catalunya, el País Valencià i les Balears– havia seguit un procés de decadència al llarg del segle XVI, XVII i XVIII, i era poc usada com a vehicle de cultura a començaments del segle XIX.

La confluència dels canvis econòmics i socials que va suposar la Revolució Industrial amb les idees romàntiques va donar lloc al moviment anomenat "Renaixença", que al llarg del segle XIX va recuperar progressivament l'ús

del català en la literatura i altres esferes de la vida cultural, sobretot al Principat de Catalunya.

A finals de segle, les aspiracions dels modernistes catalans no es limitaven ja a fer una literatura regional en la llengua pròpia, sinó que tenien l'objectiu de convertir el català en vehicle d'una cultura nacional europea, moderna i completa, contraposada a l'estancament socio-econòmic i cultural de l'Espanya oficial.

Si en el terreny de la política aquestes aspiracions implicaven la reivindicació d'organismes d'autogovern per alliberar-se del fre que representava el sistema monàrquic centralista, el primer objectiu de caràcter lingüístic aviat es va concretar en la consecució d'una codificació ortogràfica i gramatical, ja que diversos criteris havien coexistit fins aleshores en la llengua literària.

La institucionalització de la cultura i la codificació de la llengua eren, doncs, les preocupacions principals en començar el nostre segle, quan va tenir lloc el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, la tardor de 1906. Tres mil congressistes hi van participar, una xifra sorprenent en aquell temps i que indica el fervor popular per la llengua que hi havia aleshores.

L'any següent, el 1907, es fundava l'Institut d'Estudis Catalans —autèntica Acadèmia Catalana de les Lletres i

les Ciències—, que successivament promulgaria les Normes Ortogràfiques (1913), la Gramàtica (1918) i el Diccionari General (1932) de la llengua catalana. Paral·lelament a aquest procés de codificació normativa, la societat de Catalunya havia aconseguit institucions d'autogovern com la Mancomunitat (1914) i, ja dins la Segona República, amb l'Estatut d'Autonomia, la Generalitat (1932). El mateix any 1932 les normes lingüístiques de l'Institut d'Estudis Catalans són acceptades pels escriptors del País Valencià i de les Balears, on igualment comencen a prendre força les reivindicacions autonomistes.

El triomf de la rebel·lió del General Franco l'any 1939 talla aquest procés de recuperació de la cultura nacional catalana, que passa a ser durament perseguida: no tan sols perd el suport institucional, sinó que és proscriu en l'ús administratiu i educacional, en els mass media, en tots els usos públics i, fins i tot, en algunes ocasions, en la vida privada.

La importància d'haver aconseguit la codificació lingüística amb anterioritat a aquest període de persecució es faria ben evident: gràcies a l'existència prèvia d'una normativa lingüística unitària, la resistència cultural catalana no es va fragmentar, però, significativament, les primeres edicions en català autoritzades pel règim franquista va ser reimpressions

de llibres en ortografia arcaica d'abans de la unificació.

La victòria dels aliats a la Segona Guerra Mundial va forçar un alleujament progressiu de la dictadura franquista, mentre internament la resistència democràtica assumia la defensa de les cultures oprimides com la catalana. A poc a poc el català va recuperar parcel·les en l'ensenyament, les edicions, el periodisme, la cançó popular... que, malgrat la seva limitació, durant els anys seixanta i primers setanta, encara abans de la desaparició del General Franco, donaven fe de la presència i la vitalitat de la nostra cultura.

El nou marc constitucional espanyol (1978) ha reconegut el dret a l'autonomia de les nacionalitats de l'Estat. Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears han recuperat l'autogovern amb els respectius Estatuts d'Autonomia, i la llengua catalana hi és oficial al costat de l'espanyola.

Per primera vegada en molt de temps els Països Catalans poden abordar conjuntament una política de recuperació lingüística. Però amb aquesta nova situació no desapareixen les amenaces d'extinció per a la llengua catalana. Només una acció conjunta sistemàtica i decidida podrà assegurar el futur de la nostra comunitat nacional en un món dominat per unes poques potències econòmiques i culturals.

Aquest és el repte que ha volgut recollir el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. No es tractava de fer un congrés de lingüística, sinó un balanç de la situació sociolingüística que permetés traçar el camí adequat cap a la normalitat.

Set seccions han acollit els diversos treballs, a diferents poblacions dels Països Catalans, entre el 30 d'abril i el 10 de maig de 1986: 1. Plantejaments i processos de normalització lingüística (Lleida); 2. Sociologia de la Llengua (Girona); 3. Lingüística social (Palma de Mallorca); 4. Mitjans de comunicació i noves tecnologies (Perpinyà); 5. Llengua i dret (Andorra); 6. Ensenyament (Tarragona/Reus), i 7. Història de la Llengua (València).

Uns 17.000 congressistes han participat en les sessions acadèmiques —entre ells, especialistes catalans i estrangers de primera línia— i moltíssima gent ha intervingut en els nombrosos actes populars que han acompanyat les sessions de treball.

Ara caldrà donar el suport institucional i popular imprescindible a les Conclusions del Congrés, la més fonamental de les quals proposa la creació d'un organisme conjunt de planificació lingüística entre tots els Països Catalans, seguint el model de la Unió Lingüística Neerlandesa. ■

Isidor Mari

QUÈ S'HA FET? QUÈ QUEDA PER FER?

La política lingüística a Catalunya avui és àmpliament definida pel marc jurídic establert en una altra secció d'aquest número. El seu objectiu principal és superar els efectes de la repressió soferta durant gran part del període entre el final de la Guerra Civil Espanyola i el final de l'època franquista el 1975. Durant tot aquest període, el català va perdre el seu status jurídic i oficial. Des d'aleshores, la situació ha canviat ràpidament.

La Generalitat ha treballat en cinc sentits diferents, tots ells íntimament relacionats amb la política dictada per la Llei de Normalització Lingüística de 1983. Des del principi, és important saber que la implantació de la Llei ha estat obstaculitzada pel fet que molts milers de funcionaris públics tenen un coneixement insuficient del català. Això afecta tant la burocràcia com l'ensenyament; i els ciutadans encara tenen problemes, a vegades, quan volen exercir el seu dret a emprar el català en tractar amb organismes públics.

El primer problema i el més urgent a afrontar va ser el *sistema escolar*. Fins i tot durant el període provisional (1977-1980) es va treballar molt en aquest camp. El Departament d'Ensenyament dona suport a l'increment continu de l'ús del català com a mitjà a l'escola, alhora que assegura el seu ensenyament com a assignatura obligada per a totes les edats (va ser prohibit a l'escola l'any 1939, i tan sols torna a ser obligat des del 1978). El principal problema a afrontar ara és com satisfer l'enorme demanda per cursos d'immersió de català que existeix en el sector pre-escolar i de pàrvuls; a les ciutats més afectades per la immigració de la resta de l'Estat Espanyol, el Departament organitza un programa ambiciós de reciclatge des del 1978.

El català també s'utilitza extensament com a mitjà d'instrucció a nivell universitari.

Un altre camp on calia treballar molt i amb urgència, i on això s'ha fet, és el dels *mass media*. El govern català va posar en funcionament una emissora

de televisió en llengua catalana (TV3) a principis de 1984. Aquesta emissora ha revolucionat tot el panorama televisiu, ja que Televisión Espanyola, TVE, emet molt més en espanyol que en català. El català ha entrat a moltes llars que altrament haurien tingut poc contacte amb l'idioma. L'emissora ha augmentat enormement el nombre de pel·lícules estrangeres que es doblen al català. El govern té, també, dues de les més de vint emissores de FM legalment reconegudes: **Catalunya Ràdio** i **Ràdio Associació de Catalunya**.

L'agència central responsable per la planificació lingüística és la Direcció General de Política Lingüística, amb seu a Barcelona. Actualment té sucursals a Girona, Lleida, Tarragona i Tortosa; i té tres oficines centrals.

Una d'aquestes, l'Oficina d'Assessorament Lingüístic, coordina classes de català per a adults arreu de Catalunya (més de trenta mil alumnes), incloent-hi **Digui, digui...**, el conegut curs multimedia per a no catalanoparlants; dirigeix l'organisme oficial

certificador, la **Junta Permanent de Català**; i dirigeix, juntament amb l'Institut d'Estudis Catalans, el Centre Català de Terminologia, **Termcat**.

Una altra oficina, l'Oficina de Normalització Lingüística, coordina els esforços de cada departament del govern català per normalitzar l'ús de la llengua; dirigeix un programa semblant per les administracions locals a través de més de seixanta oficines de governs locals; organitza campanyes per estimular l'augment de l'ús del català en diversos camps (restaurants, comerç, etc.), així com campanyes més generalitzades per promocionar millores en la motivació i les actituds lingüístiques i actua per salvaguardar els drets lingüístics dels ciutadans.

La tercera oficina s'anomena l'Institut de Sociolingüística Catalana. S'encarrega de la recerca sociolingüística i de la seva promoció en camps d'interès per a planificadors lingüístics: motivacions d'estudiants d'idiomes, actituds lingüístiques, coneixement oral i escrit de l'idioma, etc.

Conjuntament organitzen exposicions sobre l'idioma, tant a Catalunya com fora (per exemple a París, a **Expo-langues**).

La Direcció General creu que el camí cap a la plena recuperació de la llengua, després de llargs anys de repressió, passa pel seu ús per part dels catalanoparlants en tots els encontres socials. Ja que l'idioma pertany a la família romànica, és fàcil d'aprendre pels castellanoparlants (o fins i tot els italians o francesos), si més no a un nivell passiu. Enquestes recents indiquen que un 93 o 94 % dels adults residents a Catalunya entenen el català, i un 66 % el parlen.

D'aquesta manera la Direcció General anima la població perquè mantingui converses bilingües, en les quals el catalanoparlant no es veu obligat a canviar el seu idioma mentre no hi hagi cap problema de comunicació; i el company no-catalanoparlant accepta aquest ús com a complement normal. Amb aquest objectiu, campanyes publicitàries del govern han fet servir eslògans com ara **El català, cosa de tots i El català, depèn de vostè**.

La societat catalana veu cada cop més la importància del coneixement de l'idioma per trobar feina, i cada vegada es veuen més llocs de treball

anunciats, sobretot en el sector de serveis, que requereixen gent bilingüe. Així, el futur sembla assegurat, de manera que l'ús i el coneixement de l'idioma milloren any rera any.

El treball de la Direcció General en la introducció i millora de l'ús del català en els organismes oficials (departaments del govern català, autoritats locals, etc.) seria impossible sense la valuosa aportació de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, que organitza cursos de català a diferents nivells, tant per als departaments del govern català i les autoritats locals, com per als oficials del govern central destinats a Catalunya.

L'Escola també promou la recerca en la terminologia administrativa catalana, i publica manuals per als funcionaris.

Per acabar, el Departament de Cultura té uns programes per promocionar l'ús del català a les indústries cinematogràfica i de vídeo, a l'edició de llibres (la majoria dels més de 3.500 llibres publicats el 1985 van rebre subvencions oficials), als diaris (dels quals n'hi ha tres en llengua catalana, un altre que sortirà pròximament, i alguns bilingües; tots reben subvencions segons l'idioma que utilitzen), en altres publicacions, a la música pop, etc.

Miquel Strubell

ESPORT

L'ESPORT DE BASE

L'esport ha experimentat, en els últims anys, una transformació considerable a Catalunya. El canvi que l'esport ha sofert al nostre país, fonamentalment en l'aspecte referit a la base, l'han impulsat diverses raons, i n'és una de les més recents la concessió dels Jocs Olímpics de 1992 a la ciutat de Barcelona.

Durant molts anys, a Catalunya, llevat de casos molt especials, no hi va haver cap més esport que el que esdevenia espectacle. Semblava com si l'única activitat esportiva possible fos anar a la graderia d'un estadi per assistir al desenvolupament d'un joc esportiu, generalment un partit de futbol. Per la seva banda l'administració no feia una política clara de suport a l'esport de base. Això no ajudava que sortissin esportistes d'alt nivell. Únicament noms com Joaquim Blume, Santiago Esteva o Carme Valero, entre molt pocs d'altres, eren les excepcions que confirmaven la regla. Mai ningú no podrà valorar prou el mèrit d'esportistes com els anteriorment esmentats. Aconseguir triomfs internacionals, amb les condicions esportives que en el seu temps hi havia a Catalunya, és digne del més alt elogi. Malgrat tot, Catalunya va tenir sempre una base esportiva potser no gaire sòlida, però sí molt tenaç. Aquesta tenacitat ha permès que l'esport, impulsat pels diferents clubs que hi ha repartits per totes les comarques i sovint per la iniciativa privada, s'hagi mantingut sempre viu en la societat catalana.

El gran impuls, però, que ha rebut l'esport a Catalunya en els últims anys (des del 1970 fins avui), podríem considerar que ha estat la potenciació de l'esport escolar. Els que avui ja han passat dels trenta anys encara recorden com era l'es-

port a l'escola en la seva infantesa i la seva adolescència. Les classes d'Educació Física les feia, un cop la setmana, un professor que al mateix temps ho era de l'assignatura de teoria política, aleshores anomenada "Formació del Espiritu Nacional". Ben poc s'aprenia a estimar l'esport amb aquelles classes en què el professor sovint dirigia la gimnàstica vestit amb americana i corbata. A més a més, les condicions que hi havia a l'esport d'élite, com deïem abans, tampoc no ajudaven a fer que una figura estimulés els joves a dedicar-se amb afany a un esport. L'únic estimul era el dels futbolistes que molts col·leccionaven en els cromos i que alguns intentaven imitar jugant al carrer amb una pedra i fent malbé les sabates del diumenge.

Els temps, però, han canviat. Avui, l'esport a l'escola és en mans de professionals, alhora que l'administració porta a terme una política encaminada al desenvolupament de l'ensenyament esportiu dels nostres nois i noies. En aquest sentit, per exemple, durant l'última legislatura, la Direcció General de l'Esport de la Generalitat ha subvencionat amb 600 milions de pessetes activitats escolars basades en la pràctica de 19 modalitats i que afecten més de 300.000 nois de tot Catalunya. A més a més, per comprovar les qualitats físiques dels escolars, la Generalitat ha fet un test a 2.500 nens i nenes per conèixer la condició física dels escolars de 10 a 14 anys i orientar-los millor en una pràctica esportiva concreta.

L'evolució experimentada per l'esport de base per excel·lència a Catalunya, l'esport escolar, en els últims anys és, doncs, evident. L'escolar d'avui ha canviat l'antiga bata pel xandall i les sabatilles.

La potenciació de l'esport escolar

també ha tingut com a conseqüència el fet que a través de la família s'hagi ampliat la xifra de practicants especialment entre els adults. Moltes federacions esportives han comprovat que la promoció d'un esport a l'escola comporta, al mateix temps, un interès per part dels pares a practicar-lo. El cas més espectacular és el dels esports d'hivern. Molts adults s'han iniciat en l'esquí a partir de cursos que els seus fills han pogut fer a l'escola.

Tota aquesta política esportiva a l'escola s'ha vist reforçada pels bons resultats que en el panorama internacional comencen a obtenir els atletes d'élite catalans. El 40 per cent dels atletes espanyols que van participar en els últims Jocs Olímpics (Montreal 76, Moscou 80, i Los Angeles 84) eren atletes formats a Catalunya. Els resultats obtinguts, sense ser espectaculars, ja han tingut, en algun cas, forma de medalla. Per exemple: l'any 76, Pere Millet va obtenir la plata en la classe 470 de vela; l'any 80 a Moscou Jordi Llopart aconseguia també la plata en els 50 km marxa; també en el 80, l'equip espanyol d'hoquei herba, format fonamentalment per jugadors catalans, va guanyar la medalla de plata; l'any 84, l'atleta cantàbric José Manuel Abascal, que ha viscut sempre a Barcelona, va guanyar el bronze en la cursa de 1.500 metres; i també l'any 84 en rem, concretament en dos sense timoner, van obtenir la medalla de plata els atletes Lasúrtegui i Climent, de l'escola de rem de Banyoles. En un altre sentit cal destacar també, els dos quarts llocs de l'equip espanyol de waterpolo en què tots els jugadors han estat catalans, en els dos darrers Jocs. A poc a poc, el nivell dels esportistes d'aquí, comença a estar més a prop del de països amb

els quals fa uns anys hi havia una gran diferència. L'atleta del Prat de Llobregat Josep Marín, campió del món, l'any 83, dels 20 km marxa i actualment entrenador de la campiona d'Europa de marxa, Mari Cruz Diaz, va dir, no fa gaire, que ja s'havia acabat aquell temps en què el primer atleta del nostre país entrava a la meta quan el guanyador ja havia rebut la medalla i havia escoltat l'himne del seu país.

L'esport avui a Catalunya, després dels traspassos fets pel govern central a l'autonòmic, té, fonamentalment, dues fonts de finançament: d'una banda, el pressupost de la Direcció General de la Generalitat, que està al voltant dels 2.000 milions de pessetes; i de l'altra, el que ve del joc de les travesses i que administren les diputacions provincials. Cada diputació obté l'onze per cent del que es recapta anualment, i això, per a la de Barcelona, es calcula que l'any 86 podria representar uns 1.100 milions de ptes.

Per part de les dues administracions abans esmentades, i també per part dels ajuntaments, alguns dels quals tenen una actuació molt destacada en el camp de l'esport, com és el cas del de Barcelona, ha existit de sempre la voluntat política de coordinar les diferents gestions. Un exemple destacat per a tothom és la unitat amb què treballen les diferents institucions públiques en el projecte olímpic del 92.

Catalunya té encara molt camp per córrer en l'esport. Hi ha qui pensa que el que avui s'està fent és encara poc. El repte dels Jocs Olímpics del 92 només serà com un final d'etapa.

Eduard Boet

ALFARO

Quan en les anàlisis històriques hom ha volgut desentranar les claus autèntiques que han donat a les aportacions culturals una *projecció universal*, sempre s'ha acabat -d'una manera o d'una altra- per assenyalar a l'ensems el caràcter essencialment *particular i propi* que tota cultura posseeix. Aquesta és, sens dubte, una paradoxa curiosa i constant: sembla talment que, només a través de la força creativa que brolla de les arrels més genuïnes autòctones, l'obra pot, de fet, assolir un eco universal.

Aquesta constatació queda plenament ratificada, un cop més, en considerar la trajectòria artística i humana d'*Andreu Alfaro*. El progressiu afermament internacional del seu quefer avança indestriablement amb la seva profunda catalanitat. I sense cedir, per això, davant de sociologismes fàcils i gastats -que ens són llunyans- no hem volgut deixar de fer aquí aquesta inicial i explícita referència a l'estreta connexió que s'estableix espontàniament i significativament, entre l'obra d'art i la biografia personal que sempre batega en el seu origen.

És per això que, al costat de les arrels nacionals, nombrosos comentaristes de l'obra d'*Andreu Alfaro* (València, 1929) han subratllat l'enllaç existent -sense tòpics ni estereotips- amb una certa "sensualitat i claror mediterrànies", harmonitzable al seu torn amb aquell eix virtual que s'estableix històricament i cultural entre *classicisme* i *barroc*, no només com a principis estètics generals, sinó també -i principalment- com a trets fonamentals de les "poètiques" con-

cretes (com a opcions operatives diferenciades) que es desenvolupen tot al llarg de la seva trajectòria artística.

Precisament perquè volem evitar tant com puguem tota reducció unilateral que interpreti l'obra d'*Andreu Alfaro* des d'una òptica senzillament parcial. Sens dubte, les seves escultures més difoses són les realitzades entre la fi de la dècada dels seixanta i el començament dels vuitanta. Però atendre exclusivament aquest període -com es fa sovint- i oblidar la resta de la seva producció artística, suposaria centrar-se només en una de les seves determinades "poètiques" que, per descomptat, aportà en el seu moment jocs fonamentals de formes generatius, desenvolupades amb una sensibilitat magistral, dinamitzadores de l'espai en què s'integraven i creadores, alhora, de tot un conjunt sorprenent d'imatges plàstiques d'indiscutible pregnància, que estilísticament -en llur reconeixement immediat- li eren peculiars i pròpies. Però convé, a més, enquadrar aquesta fructífera i significativa etapa en la fluència creativa de tota la seva producció i mostrar així, no tan sols la diversitat de les seves aportacions, sinó també la fonda inquietud que sempre ha presidit la seva indagació estètica, la rica versatilitat del seu ampli llenguatge artístic i la marcada preocupació -intensament humana- per l'entorn de l'existència quotidiana.

És per això que no podem oblidar tampoc la fase inicial dels seus treballs escultòrics, com aquells insistents recursos a l'espiral, a les combinacions i retrobaments d'òrbites que assumien i encomanaven dinamicitat

a base de ritmes espacials, sempre pendents tant de la mútua integració dels elements constitutius de les formes com, al seu torn, de la integració respectiva de l'obra en el medi corresponent.

És curiós com, gairebé des del principi, els seus treballs, àdhuc al marge de llurs dimensions concretes, han posseït habitualment un particular caràcter monumental, com si provessin d'activar, humanitzar, enriquir o integrar-se plenament en l'entorn, ja fos, segons els casos, urbà o natural.

Si cap a la meitat dels seixanta comença ja l'etapa de les seves experiències amb barres industrials, tot preservant a ultrança una destacada simplicitat en les solucions, no per això abandonarà els ecos simbòlics que han estat, de fet, constants en el seu itinerari. No és per atzar que moltes de les seves obres han esdevingut veritables *emblemes* relacionats amb la indentitat de la consciència del País Valencià i *imatges* de la seva memòria col·lectiva.

Però, d'altra banda, no tindria sentit de negligir -justament en acostar-nos ara a la tasca escultòrica d'*Andreu Alfaro*- la seva aportació plàstica més recent, amb inflexions noves i recursos estètics també nous, desenvolupada en el transcurs de la present dècada dels vuitanta.

Ens cal referir-nos aquí a un vessant no sempre prou conegut d'*Alfaro*: els seus dibuixos. Fóra difícil de passar per alt el paper que juga el dibuix en el procés escultòric. Però ara no es tracta d'apel·lar, en general, a aqueixes exigències formatives, sinó de destacar aquest seu genuí: "pensar l'obra en el dibuix". I no solament com a element o fase prepara-

toris, sinó també com a producció autònoma, com a entitat artística autosuficient.

Les seves darreres exposicions nacionals i internacionals ens han descobert una altra faceta nova en la trajectòria d'*Andreu Alfaro*, que ha vingut a complementar les seves indagacions escultòriques anteriors: les formes lineals s'han escapat dels eixos generatius, tot buscant jocs referencials al cos humà o conformant àmplies construccions autònomes d'integració geomètrica, traçades com immensos dibuixos en l'espai.

Amb aquestes puntualitzacions, necessàriament breus i esquemàtiques, hem volgut subratllar davant de tot l'original flexibilitat que presideix el conjunt de la tasca escultòrica d'*Andreu Alfaro*, i per això ens hem allunyat de tota òptica reductiva.

No és, certament, *Andreu Alfaro*, "escultor d'una única obra", per molt que aquesta pogués ser interpretada cada vegada de maneres distintes. Més aviat -i sempre sense salts aleatoris- caldria apel·lar en ell a la fluïdesa i vitalitat d'una sintaxi pròpia i detallada, a través de les versàtils manifestacions estructurals de la qual s'entrelliga tot un llenguatge d'imatges que -potser per llur fecunda força i pregnància visuals- s'han convertit, en molts de casos, en símbols radicals i marques de reconeixement del particular sentir i de les aspiracions expressives d'un poble, sense que per això minvi gens el seu abast estètic universal ni la seva rotunda significació plàstica.

Romà de la Calle

TEATRE

EL FESTIVAL INTERNACIONAL DE SITGES

El Festival de Teatre de Sitges va néixer l'any 1967 i fins a la mort del general Franco va complir amb l'important objectiu d'estrenar autors que, en una societat de censura com era aleshores la del nostre país, no tenien possibilitats d'estrenar en els teatres habi-

tuals. Durant una setmana s'estrenava una obra cada dia i s'organitzava un col·loqui amb l'autor i amb el grup que s'havia encarregat del muntatge. Al 1977, per una lògica evolució i per tal d'adequar-se a les circumstàncies històriques, el Festival de Teatre de Sitges inicià una nova trajectòria. En

els primers anys de democràcia, el Festival servirà dos objectius importants: oferir, d'una banda, espectacles de teatre en totes les llengües de l'Estat Espanyol i, d'altra banda, esdevenir internacional tot donant a conèixer en el nostre país el teatre que es feia a l'estranger. Al 1977,

Ricard Salvat acceptà la direcció del Festival. A partir d'aquell moment Sitges començà a convertir-se en un gran festival internacional de teatre. En el seu primer any d'internacionalitat el Festival tingué una duració de deu dies, durant els quals es van presentar vint-i-cinc obres, de les

quals cinc eren de procedència estrangera. Al 1979 van ser ja trenta-dues obres, amb vuit d'estrangeres. Al 1980 hom pogué veure-hi vint-i-quatre obres produïdes a l'Estat Espanyol i catorze obres d'altres països. Al 1981 la representació internacional ja va ser de vint espectacles. L'edició de 1982 fou la més important quant a nombre, en reunir quaranta muntatges del nostre país, divuit espectacles internacionals i més de deu espectacles "off-festival". Com a activitats paral·leles al Festival, en totes les seves edicions, s'han celebrat seminaris, col·loquis, lectures, exposicions, homenajes... Deu dies d'intensa activitat teatral que oferien un ampli mostrari del teatre del moment; tanmateix, també cal comptabilitzar un cert nombre d'obres fallides en algun aspecte, sempre compensades per altres de brillantor i qualitat poc comunes. Era una època on no era freqüent encara veure teatre estranger en el nostre país. Després, a Barcelona, ens visitarien els grans consagrats: la Comédie Française, Ingmar Bergman, Peter Brook, Tadeus Kantor o el Berliner, però fins al 1983, Sitges va oferir la rara i valuosa oportunitat

de veure teatre alemany, noruec, finlandès, coreà, japonès, francès, italià, grec, mexicà, veneçolà, cubà, nord-americà, anglès, polonès, portuguès, iugoslau, hindú, holandès, belga... Segons xifres publicades a la premsa, la subvenció pública al Festival l'any 1978 fou de 4.312.636 ptes.; al 1981 de 9.659.103 ptes. i l'any 1986 de 22.000.000 aproximadament. Al 1977, es va formar un Patronat assessor constituït per gent vinculada al món cultural i a la vila de Sitges. Es creà el Premi Artur Carbonell, al millor muntatge estrenat en el Festival i, per tal que els textos no fossin negligits, fou creat el Premi Santiago Rusiñol exclusivament per a textos. Més tard arribarien el Premi Cau Ferrat, a la millor aportació artística del Festival i el Premi Lisístrata, a la millor aportació feminista. L'any 1983 es formà un nou Patronat que incloïa representants de les institucions polítiques catalanes i que comportà unes modificacions en l'organització del Festival: menys espectacles, menys premis i un canvi d'època en la seva celebració, de tardor a primavera. Es reduí la quantitat, però la trentena d'espectacles

presentats en cadascun dels tres darrers Festivals, els actes culturals i l'assistència de personalitats del teatre internacional que acudeixen a Sitges com a jurats o com a participants en actes paral·lels a les representacions, mantenen la brillantor i l'interès del Festival. Entre el 1977 i el 1986, el Festival Internacional de Teatre de Sitges donà a conèixer grups catalans ja famosos avui, com El Tricicle, La Cubana, La Fura dels Baus. Oferí l'estrena d'espectacles com "L'home urbà" d'Albert Vidal. A Sitges, companyies catalanes presentaren obres de Kroetz, de Martin Walser, de Pinter, d'Arrabal, de Geldherode, de Bukowski, d'Ernesto Sábato. Entre les produccions estrangeres passaren per Sitges el Teatr Wspolczesny de Wroclaw, la Württembergische Landesbühne, el Grenier de Toulouse, Philippe Caubère, Le Chêne Noir, el Théâtre de la Tempête, la Mie de Pain, Puppi e Fresedde de Florència, el Teatro dell'IRAA de Roma, el Teatro Estudio de la Habana, el Teatro Mobile de Roma, els holandesos Sheer Madness, el Teatron Kessarianis d'Atenes, el Medicine Show de Nova York. En el marc del Festival

actuaren Fernando Rey, José María Rodero, Josep Maria Flotats... En la divuitena edició, la de 1986, es presentaren dotze espectacles estrangers, dels quals onze s'estrenaven a Sitges i divuit muntatges del nostre país, la meitat dels quals s'estrenaven també a Sitges. La importància del Festival de Teatre de Sitges és indubtable. Hem fet esment de la seva etapa inicial i hem intentat de fer una síntesi, breu en excés, d'algunes de les seves característiques en l'etapa que, des de 1977 a 1986, ha estat dirigida per Ricard Salvat, un dels noms més il·lustres del teatre català. 1987 assenyalà l'inici d'una nova etapa d'aquest Festival, les característiques de la qual encara no poden ser apuntades, però que haurà de respondre al repte que suposen la brillantor aconseguida en els darrers nou anys i l'oportunitat històrica de les seves dues grans etapes. Des de 1967 i, especialment, des de 1977, Sitges es converteix, durant uns dies, en lloc de trobada i baròmetre de l'activitat teatral.

Maria-Josep Ragué Arias

SANITAT

LA SIDA A CATALUNYA

Segons les estimacions que circulaven en la darrera Conferència Internacional sobre la SIDA, celebrada a París el passat mes de juny, unes 20.000 persones han estat ja afectades en els països industrialitzats. A l'Estat Espanyol la incidència d'aquesta nova malaltia és encara més de vint vegades menor que als EEUU, on es concentren més del 85 per cent de casos dels països desenvolupats, però el nombre d'afectats segueix augmentant continuament arreu. Afortunadament hem assistit en els darrers mesos a avenços importants. Investigadors francesos i nord-americans ha descobert el paper etiològic d'un virus conegut com H.I.V. (Virus lligat a la Immunodeficiència humana). Això ha permès donar un impuls important a la recerca. No obstant, hauran de passar bastants anys abans no disposem d'una vacuna eficaç. El temps necessari per a trobar un tractament adequat és encara més incert, però també serà llarg. En canvi, coneixem força bé les vies de contagi. El virus es transmet per administració de sang d'una persona infectada a una altra, per via genital, o durant

l'embaràs, de mare a fill. La primera forma de transmissió és la que explica que la malaltia es presenti sovint en malalts hemofílics, que necessiten constantment productes sanguinis procedents de donacions. La majoria d'hemofílics afectats ho són per haver rebut productes hemàtics procedents de donacions no controlades quan encara no es coneixia quina era la naturalesa de la síndrome. Ara, quan està ben establert el paper del virus i quan disposem ja de proves per a detectar les mostres sanguínies que han estat infectades, aquests casos no s'han de donar més. Catalunya, com la majoria de països europeus, té establerta una legislació que controla que es facin proves rutinàries per a detectar l'existència de contacte amb el virus tant en les donacions de sang com en

les indústries dedicades als productes hemàtics. No obstant, la majoria de transmissions per via sanguínia són en addictes a drogues per via endovenosa, especialment l'heroïna, que comparteixen les agulles i les xeringues amb altres companys, un fet molt habitual entre els consumidors d'aquestes substàncies. Les restes de sang que queden en les xeringues usades transmeten la infecció. La transmissió per via sexual en els països industrialitzats es limita gairebé sempre a les relacions homosexuals masculines i possiblement a causa dels petits traumatismes propis del coit anal i d'altres pràctiques habituals en aquestes relacions. En els països africans, on —malgrat que no se'n parli tant— el nombre d'afectats és possiblement molt més alt que als

EEUU, la transmissió heterosexual és molt més freqüent sense que fins ara s'hi hagi trobat una explicació satisfactòria. El virus s'inactiva ràpidament fora del cos humà i possiblement això explica que no es contagii per simple contacte físic entre malalts i sans. Com es pot observar en la taula la proporció de malalts que són drogaaddictes és molt més alta a Catalunya que als EEUU o a la resta d'Europa. Aquest fenomen no és fàcil d'explicar. Una hipòtesi raonable és que l'arribada tardana de la malaltia n'ha reduït la penetració, ja que en una fase precoç de l'epidèmia n'hem conegut la naturalesa i les possibilitats de prevenció. L'expansió ha estat important en grups on les mesures preventives són més difícils d'aplicar. La capacitat dels serveis sanitaris i de l'educació sanitària per a influir en els ambients on el consum de drogues és habitual és pràcticament nul·la. La SIDA a Catalunya, molt més que en altres nacions industrialitzades, s'ha d'afegir com un aspecte més del greu problema que la drogaaddicció és per a la salut.

Oriol Ramis-Juan

GRUPS DE RISC

	EEUU	EUROPA	CATALUNYA
Homosexuals i Bisexuals	64,4	65,1	53,3
Drogaaddictes	16,8	9,4	26,7
Homo/Bisexuals i drogaaddictes	8,0	2,0	3,3
Hemofílics i transfusions	2,6	6,6	10,0
Altres i desconeguts	8,2	16,9	6,6
Total	100	100	100

MONTSERRAT

Montserrat: vet ací un nom que resultarà especialment evocador per a tots aquells que han fet una estada a Barcelona i —com passa gairebé sempre— han aprofitat un dia lliure per fer una escapada fins a aquest indret que es troba, només, a una cinquantena de quilòmetres de la capital de Catalunya. Tant si coneixes Montserrat com si no el coneixes, ¿vols acompanyar-me, lector, en aquest ràpid recorregut?

Així que sortim de Barcelona, sobretot si ensopeguem un dia clar —cosa no gens difícil, val a dir-ho— ja ens sobta una muntanya allargassada, que s'aixeca a plom sobre la plana circumdant i que sembla curiosament retallada en les seves crestes. ¿Saps que en català —la llengua del país— Montserrat vol dir, precisament "muntanya serrada"? La gent li ha donat aquest nom, tan evocador i encertat. La llegenda l'ha convertida, després, en muntanya serrada amorosament pels àngels per a fer-ne un palau de la Mare de Déu. Així ho ha recollit Jacint Verdaguer, un gran poeta nacional de Catalunya, en el *Violai*, l'himne montserratí per excel·lència, que qualsevol català et cantarà si li ho demanes:

"Amb serra d'or els angelets serra-
[ren
eixos turons per fer-vos un palau".
Perquè Montserrat és un santuari mar-
rià: sense cap mena de dubtes, el
primer de Catalunya, el seu santuari
nacional. Cal que el visitant estran-
ger ho sàpiga: qualsevol català té
Montserrat com a santuari propi i en-
tranyable, tant li fa que sigui catòlic
com que no en sigui, i encara que no
sigui creient.

La història ens diu que el bisbe de Ripoll, Oliba, hi va fundar un petit cenobi monàstic l'any 1025. Que per Montserrat han desfilat els reis catalans i els sants d'aquesta terra. Però també altres, com l'emperador Carles V o Sant Ignasi de Loiola, el fundador dels jesuïtes, el qual, després d'haver peregrinat a Montserrat, va

escriure als seus peus (a la ciutat de Manresa) el cèlebre llibre dels "Exercicis espirituals". I que durant la inabordable nit presidida pel sinistre general Franco (1939-1975), quan les paraules llibertat, democràcia i Catalunya eren proscriutes, suspectes o desnaturalitzades, a Montserrat van trobar aixopluc aquells que les estimaven i que, per això, esdevenien suspectes, bescantats o perseguits: quantes reunions clandestines no van tenir lloc, aquells anys, al monestir de Montserrat!

I és que Montserrat és una muntanya, una imatge de la mare de Déu —una bella talla romànica policromada de finals del Segle XII o començaments del XIII—, un santuari i un monestir benedictí.

En un monestir no hi pot faltar una biblioteca. La de Montserrat és excepcional: 250.000 volums, 400 incunables, 220 papirs egipcis, 2000 manuscrits. Afegiu-hi l'arxiu: 6000 pergamins, 10.000 documents en paper dels segles XIII-XVIII i 28.000 dels segles XVIII-XIX. Destaquem-ne el *Llibre Vermell*, manuscrit i miniat al llarg de més de dos-cents anys (segle XIV-XVI), que presenta interès històric, geogràfic, astronòmic i musical: és de gran importància en una disciplina tan especialitzada com la història de la dansa religiosa!

I parlant de llibres, ¿us diu res que ja el 1499 funcionés a Montserrat una impremta, confiada a dos tipògrafs alemanys, quan encara no feia cinquanta anys de l'invent de Gutenberg? Amb aquestes arrels, no estranyarà ningú que les edicions del Monestir siguin tan florents. Deixem de banda les grans col·leccions erudites i consignem només la versió i l'edició de la *Biblia* en llengua catalana (edició monumental i edició manual), i la publicació de *Qüestions de vida cristiana*, revista teològica de punta, nascuda el 1958, que alimenta la cultura religiosa de les èlites cristianes del país. Tal com diu el seu títol, aborda no pas qüestions sàvies (no és que les defugi, tanmateix),

sinó aquelles que planteja la vida cristiana actual, naturalment oberta a tots els vents geogràfics i culturals.

Un monestir benedictí comporta un bon culte litúrgic. Montserrat compta a més (i ja des del segle XIII!) amb una institució peculiar, la més antiga d'Europa en el seu gènere: l'*Escolania*, formada per cinquanta *pueri cantores*, que ha estat i continua essent una excel·lent escola musical, i que ha fet concerts per Europa, no cal dir-ho, i fins al Japó. No fóra possible, és clar, sense una excel·lent tradició musical —l'escola de Montserrat—, de la qual són exponents músics celebrats com Joan Cererols (segle XVIII).

Però encara tenim més coses: un bon museu de l'Orient bíblic (amb objectes arqueològics de Mesopotàmia, Egipte, Palestina i Xipre), una excel·lent Pinacoteca (Berruguete, Zurbarán, Ricci, Caravaggio...), i una novíssima col·lecció de mestres catalans dels segles XIX-XX que farà les vostres delícies si mai la visiteu: proveu-ho, si se us en presenta l'oportunitat, i em donareu la raó.

Després del que he dit, ¿qui s'estranyarà que la comunitat benedictina de Montserrat sigui un grup humà excepcional? Compta amb excel·lents músics, amb una bona escola de bibliotistes, iniciada per la figura llegendària de B. Ubach, amb bons teòlegs (aquest any mateix, Evangelista Vilanova acaba de sorprendre els ambients especialitzats d'Europa i Amèrica amb una "Història de la Teologia cristiana", publicada, naturalment, en català, i que ja s'està traduint al francès, a l'anglès i a l'espanyol). Compta amb filòlegs, amb historiadors. Però també té escaladors i socorristes de muntanya. Potser us sorprèn això darrer. Cap català no s'estranya, en canvi, d'aquesta altra afirmació: la comunitat montserratina és un dels col·lectius més prestigiosos de Catalunya. Aquests monjos no viuen tancats en el seu monestir, sinó íntimament connectats amb el seu poble i al seu

servei. Més encara: vésh-hi tu mateix i podràs comprovar que són, també, una bona targeta de presentació de Catalunya i la seva Església.

Si Montserrat és tot això, res no té d'estrany que rebí tants visitants. I no és pas cosa d'avui: hom els xifrava en 30.000 l'any 1900. L'any 1975 ja ultrapassaven el milió. La majoria hi puguen a passar una jornada; però altres hi romanen quatre o cinc dies o fins una setmana: hi van en romiatges, organitzats per moltes parròquies de Catalunya, o bé per compte propi. A part d'hotels i càmping, hi trobareu petits apartaments proveïts amb tot el que cal per a instal·lar-s'hi una família o un grup d'amics. Hi ha tendes de queviures, naturalment, i molts altres serveis: botigues de records, restaurants, autoservei, garatge, oficines de correus i telègrafs, de banca, etc.

Potser us preguntareu què hi fa una família tants dies en un monestir. Però ja veieu que Montserrat no és només un monestir. Els que hi van poden participar en els oficis litúrgics, tenir una conversa amb un monjo, visitar la pinacoteca. A la una en punt no es deixen perdre la *Salve*, que canta l'escolania: l'església és plena de gom a gom cada dia de l'any. Però poden també recórrer la muntanya a peu, que és una delícia i ofereix mil possibilitats. Els que no tenen tanta empena, poden agafar el funicular, que els porta del monestir fins a Sant Joan o l'aeri que el durà a Sant Jeroni (el cim més alt, 1224 m.), dos esplèndids miradors, des dels quals la mirada pot esplaïar-se per bona part del territori de Catalunya, dels Pirineus fins al mar.

Per a un català, pujar a Montserrat és anar a casa. Situada, si fa no fa, al mig de la seva terra, aquesta muntanya singular —geologia, vegetació, vida religiosa, història, realitat actual— és un símbol de Catalunya. Un símbol multicairat i vivent.

Josep M. Totosaus

TÈCNICA

BIOKIT

El desenvolupament de mètodes fiables i senzills en el diagnòstic de les malalties humanes té una importància evident per a la sanitat. Els kits, conjunts

de reactius i procediments preparats per dur a terme el diagnòstic de manera simple, són un dels objectes d'aquest desenvolupament. Biokit S.A. és una empresa de Barcelona

que investiga, desenvolupa i fabrica reactius per a diagnòstic clínic. Les principals àrees d'interès són la sexualitat, la subnormalitat i l'envelliment. Els seus productes principals

estàn destinats al diagnòstic de l'embaràs, del factor reumatoide i de diverses malalties humanes, en particular malalties de transmissió sexual com la sífilis o la clamídia.

Els productes es distribueixen en forma de kits a Espanya i in bulk als altres països en què empreses distribuïdores els inclouen en els seus propis kits. Aquests països es troben a l'Europa Occidental, l'Orient Mitjà, els Estats Units i el Japó. A causa de la petitesse del mercat espanyol són les exportacions les que permeten el finançament de l'esforç de recerca de l'empresa. Aquesta considera que treballa en un mercat mundial mínim de 1.000 milions de pessetes. El mercat del diagnòstic és molt exigent en la qualitat del producte. Per aquesta raó un departament de l'empresa té com a funció supervisar el control de qualitat des d'un punt de vista global coordinant els diferents departaments i assegurant que les pràctiques de producció estiguin d'acord amb les normes establertes als Estats Units, on aquestes són d'una especial exigència. Biokit està subjecta a la inspecció periòdica de la FDA dels Estats Units.

El diagnòstic és un mercat en què la ciència i la tecnologia avancen molt

ràpidament. És de gran importància estar en contacte amb el mercat mundial per conèixer els nous descobriments científics i tècnics i seguir els moviments de les grans companyies multinacionals. La raó principal que justifica l'esforç en innovació a Biokit és la supervivència de l'empresa mateixa. Actuar en un mercat en què els canvis de tecnologia són constants obliga a dependre de la innovació, perquè en cas contrari els productes es convertirien en obsolets poc temps després. Al mateix temps, Biokit manté un programa de creixement que motiva la diversificació de la gamma de productes. Actualment hi ha una línia de recerca en virologia per desenvolupar el diagnòstic de la rubèola, hepatitis, citomegalovirus i herpes virus. Existeix una altra línia de bacteriologia-parasitologia per desenvolupar el diagnòstic de sífilis, toxoplasmosi i el tipat de gèrmens com estreptococ, meningococ i estàfil.

El personal de Biokit el formen vuitanta persones que tenen una edat mitjana de trenta-dos anys; d'aques-

tes, divuit estan en el departament d'Investigació i Desenvolupament. El 70 % del personal té una titulació superior, molts amb doctorats o masters. L'empresa inverteix en recerca i desenvolupament el 15 % dels fons generats per vendes. Tot el capital de l'empresa és d'origen espanyol i no actua sota cap llicència. El 1980 va començar el treball amb anticossos monoclonals i des de 1985 té tres investigadors treballant en el desenvolupament de sondes de DNA. Les dificultats i els obstacles en la recerca a Espanya són considerablement superiors als que hi ha en altres països de més gran nivell tecnològic. Principalment, existeix una manca de suport de les nostres universitats a l'empresa, manca de personal investigador, poca professionalitat de molts consultors i dificultat en l'obtenció d'informació. Per resoldre aquests problemes Biokit ha col·laborat amb diversos centres de recerca, principalment dels Estats Units i França. S'ha tingut en compte de forma molt especial la formació del seu

personal en centres d'alta qualitat. Recentment, ha començat un projecte per enviar alguns dels nostres investigadors a aquests centres estrangers durant períodes d'un a tres anys, per investigar els nous productes de forma conjunta. També han començat alguns projectes amb laboratoris espanyols. El 6 de novembre de 1985 el consell de ministres de la CEE va aprovar els deu primers projectes dins del marc del programa EUREKA. Entre aquests projectes s'hi trobava el de Biokit i PA Technology sobre el desenvolupament d'un kit de diagnòstic directe per a la gonorrea. Es tractava d'un dels primers projectes de biotecnologia aprovats en el marc d'aquest programa europeu i el primer que tenia com a principal participant una empresa de l'Estat espanyol. És una prova més de compromís de Biokit en l'aplicació industrial de les noves tecnologies.

Joan Cuadras

DISSENY GRÀFIC

SIGNES D'IDENTITAT

Considerar Catalunya com a centre i bressol de l'evolució del disseny a Espanya no obeeix a una actitud romàntica ni xovinista. Fets històrics substancials amb la realitat i el tarannà del nostre poble ho legitimen.

Podríem assenyalar que el primer disseny estrictament nacionalista —les quatre barres que identifiquen el nostre país—, va ser generat en el moment de l'expansió i consolidació de la identitat del poble català en la política del segle X, quan Guifré el Pelós, ferit en la batalla contra els normands, va demanar a Carles el Calb un blasó per al seu escut, i aquest, xopant els dits en la sang de la ferida, va estampar sobre un escut de cuir groc les quatre barres amb els seus propis dits. Si no és rigorosament cert com es va produir el naixement del nostre signe nacional, ens agrada pensar-ho així.

El que sí que és objectivament constatable és que la dinàmica cultural i financera de Catalunya va crear ja a l'any 1775 la primera escola de disseny impulsada per la "Real Junta Particular de Comercio de Barcelona", anomenada "Escuela Gratuita de Diseño", per a impulsar l'aprenentatge de les tècniques del dibuix sobre estampats que la indústria tèxtil necessitava per impulsar la

incipient exportació dels teixits a ultramar.

Però la primera aportació important quantitativament i qualitativa pel que fa al disseny gràfic es va produir al nostre país com a la resta d'Europa durant l'època de l'anomenada Revolució Industrial, lliurant a aquesta tasca nombrosos i prestigiosos artistes que van aportar les seves obres vinculades amb els corrents culturals i artístics de les avantguardes del moment. És aleshores que es va generar el que avui considerem com els antecedents històrics d'aquesta professió.

El Modernisme a casa nostra va ser el moviment que va agafar les influències de l'Art Nouveau francès, el Modern Style anglès i Liberty i Sezession, italià i austríac, moviments equivalents als anteriors. Aquest va ser l'estil que imperà en la plàstica dels primers cartells publicitaris a Catalunya. Ramon Casas amb el seu cèlebre cartell per l'Anís del Mono, Alexandre de Riquer, Gaspar Camps, Santiago Rusiñol, Joan Llaveries i molts d'altres, van ser un bon exemple en posar el cartellisme com a vehicle portador dels corrents artístics més avançats.

Però va ser el moviment posterior, el Noucentisme, que sorgit en la primera dècada del nostre segle, va intentar de definir un llenguatge propi, el

d'un poble que tenia la voluntat de trobar les seves arrels, buscant i mirant a l'entorn de la Mediterrània els seus antecedents més clàssics i legítims, configuradors de la realitat més popular.

El Noucentisme va representar per a Catalunya, a part del retrobament d'una estètica neoclàssica, la definició de la manera de ser d'un poble, el sentiment d'una manera d'entendre la vida i la convivència i l'estimació a la terra pròpia. "L'amor a l'obra ben feta" que preconitzava Eugeni d'Ors com a impulsor teòric del moviment, es veia reflectit en la cura amb què el disseny era tractat en tots els àmbits de les seves aplicacions des del contundent cartell al petit imprès. Cal destacar en aquest període les obres de Xavier Nogués, Josep Obiols, Ricard Opisso, Francesc d'Alexandre Galí, etc.

Les avantguardes europees sorgides entre la primera i segona guerra mundial van tenir també en el nostre entorn gràfic puntual presència. Però potser la influència més remarcable va ser la generada pel cubisme, anomenat art déco, fent esment a l'estil predominant de l'Exposició Internacional d'Arts Decoratives i Industrials Modernes que se celebrà a París l'any 1925. Va ésser un llenguatge ràpidament assumit per la burgesia que aviat va envair les capes més

populars de la nostra societat. Anuncis, marques, cartells, il·lustracions, i fins i tot tipus de lletres que s'anomenaven "cubistes". Un disseny que ens parlava d'una societat ociosa i opulenta i que servia de mirall enlluernador a les crisis econòmiques i socials que la guerra europea va generar. Un altre moviment particularment interessant va ser la producció gràfica realitzada majoritàriament pel Sindicat de Dibuixants amb els cartells produïts durant la guerra civil espanyola (1936-1939), portadors tots ells d'un llenguatge gràfic vigorós, no llunyà de les experiències plàstiques sorgides en la revolució soviètica del 1917.

No obstant, el disseny gràfic com a disciplina de comunicació ens va arribar a Catalunya després de la postguerra i en una època d'un cert desenvolupament social i econòmic. Va ser en la dècada dels seixanta quan a casa nostra van néixer les primeres escoles de disseny i es fundà la primera agrupació de dissenyadors de tot l'estat espanyol, l'actual ADGFAD i l'any 1964 s'instituíren els Premis LAUS de disseny gràfic i comunicació visual per a destacar les obres més aportatives i innovadores que cada any s'anaven realitzant. D'aleshores ençà, noves escoles i diferents agrupacions relacionades amb el disseny han anat sorgint, configurant de for-

ma irreversible la realitat de la florida del disseny català. El canvi polític de l'any 1975 amb l'establiment de la democràcia, va representar un impuls refrescant en

la utilització del disseny gràfic, cobrint els requeriments socials i culturals que aquesta nova configuració política possibilitava. Avui per avui, el disseny gràfic català

és un vàlid exponent dels avenços socials i culturals d'un país que en la seva voluntat de modernització s'adreça a la integració de les societats més avançades del nostre món. El

disseny gràfic continua sent el cronista de la identitat cultural del nostre poble.

Albert Isern

OPINIÓ

TERRORISME

El terrorisme no és pas un fenomen nou, però també és veritat que mai no havia estat tan present com ara a la vida de molts pobles. Els endimoniats dostoevskians, i els seus models propers i llunyans de la Rússia tsarista, ens poden semblar uns modestíssims artesans de la violència comparats amb el poder d'organitzacions terroristes actuals de signe divers. Els progressos de la ciència i de la tècnica també han estat aprofitats pel terrorisme, i és lògic, perquè són progressos a l'abast de tothom; tanmateix, ens podem preguntar si el terrorisme només ha experimentat un progrés d'aquesta mena.

L'extensió del terrorisme ha portat a l'existència de terrorismes de gairebé tots els colors. Avui les tràgiques taques vermelles del terrorisme, les podem trobar a la majoria de les geografies. I les seves xarxes han saltat fronteres, així com, per reacció, les han saltades també els intents internacionals de lluita en contra d'aquest fenomen.

Però aquest panorama ampli i variat té algun denominador comú? El terrorisme és un cop sobtat contra el poder establert, tot i que, avui en dia s'ha diversificat molt aquest poder atacat, des d'aquell estat autocràtic simbolitzat pels tsars. Pot ser un poder dictatorial però també un poder sorgit d'unes eleccions acceptablement democràtic. I, com que els progressos de la ciència i de la tècnica són encara més a l'abast dels poders, allò que ataquen els diversos terrorismes té avui molta més força que no pas ahir.

I així, les mesures han augmentat per a tothom de manera que els terrorismes actuals, que sovint tenen mitjans molt sofisticats per a llur acció, continuen essent, comparats a la força dels poders establerts actuals, quelcom emparentat amb aquells grups minúsculs d'ahir en lluita contra un imperi. El temps ha posat davant de totes aquestes realitats unes lents de molt augment, però resulta que, al cap i a la fi, en altres escales, la correlació de forces entre terrorismes

i poders establerts continua sent, si fa no fa, la mateixa d'ahir.

Això deu ser una de les explicacions que sembla que mai no es facin els terroristes: que, en la lluita entre terrorisme i poder establert, mai —o gairebé mai, per no ser absoluts— no ha guanyat el primer. Les revolucions poden triomfar, els terrorismes no triomfen. No fou el terrorisme qui ocupà el Palau d'Hivern, ni qui féu fugir Somoza. En la història de les victòries de revolucions, el terrorisme pot haver tingut a vegades algun paper secundari; mai no ha tingut el principal. Com si allò que fascinés el terrorista —i no parlo ara dels mercenaris que acostumen a acompanyar-lo— fos la minúscula victòria parcial, no la victòria final, com si aquesta fos reservada amb un cert menyspreu a una altra gent més vulgar.

Però totes aquestes consideracions i moltes altres que es poden fer, no han d'amagar la part de justícia que hi pot haver a les reivindicacions terroristes, o amb més precisió, a algu-

nes reivindicacions d'alguns d'aquests grups. Ara bé, a les accions terroristes hi ha alguna cosa que ni aquella part de justícia no aconseguix esborrar: la sang de les víctimes, especialment de les víctimes no implicades en la lluita. És a partir d'aquí que s'enderroquen sorollosament les justificacions que tot terrorisme troba o prova de trobar. En el cos destrossat i la vida occida, la violència revela la seva cara veritable, completament repulsiu, i no pas falsament embellida de pamflets i d'argumentacions apassionades.

I el terrorisme d'alguns poders establerts, i el terrorisme d'alguns Estats? Són encara més antics, i han fet moltes més víctimes que l'altre. I el progrés real de les societats, que seria el progrés de les consciències més el progrés de la ciència i de la tècnica al seu servei, ha de ser incompatible amb tots els terrorismes, enemics però sovint emparentats.

Joan Gomis

ECOLOGIA

CABRERA, EL FUTUR PARC NACIONAL DE LES BALEARS

Avui, Charles Darwin s'hauria pogut estalviar qualche terrible mareig i molts de mils de quilòmetres del seu periple planetari sense renunciar al descobriment genial del mecanisme evolutiu. Hauria pogut substituir el llarguíssim viatge del Beagle per un vol charter a Mallorca, i les perilloses singladures per una modesta travessa, factible amb llanxa pneumàtica, per arribar al petit arxipèlag mallorquí de Cabrera. Aquí es donen fenòmens biològics homòlegs als de les illes Galàpagos, on tortugues gegants i pinçons insu-

lars revelaren al genial científic la mutabilitat de la vida. A Cabrera, les sargantanes balears han evolucionat en poblacions separades des de l'època glacial, i els científics en distingeixen deu subespècies. En alguns illots, les sargantanes no reconeixen en l'home un enemic, i accepten aliment de ses mans.

Cabrera és el nom de l'illa més gran del grup (1.570 Hs.), i per extensió, de tot el grup, format per 14 illes més i alguns esculls. Sols Cabrera té població humana, reduïda a un destacament militar. Un o dos cops per

any, es desenvolupaven aquí importants maniobres militars amb foc real, fortament contestades per l'opinió pública local i la comunitat científica. Ara, hi ha un compromís governamental d'acabar amb aquest ús inadequat i degradador, i convertir aquest arxipèlag en una àrea natural protegida legalment, per a la conservació de la naturalesa i el seu ús cultural.

Les sargantanes, naturalment, no són l'únic valor d'aquest territori, l'illa més gran sense nucli de població de la Mediterrània occidental. El valor

més important de Cabrera és la comunitat d'aus marines que s'hi reuneixen per a la cria. L'abundància i diversitat de l'avifauna marina d'aquests illots és extraordinària. La diminuta noneta, les baldrigues i els virots crien a les enclotxes calcàries o les coves. El corbmarí, una subespècie pròpia del Mediterrani que té a les Balears les colònies de cria més importants del món, no és tan abundant com seria possible: sembla una de les víctimes de la manca de protecció i gestió de Cabrera. Les gavines, les aus marines més populars

i conegudes, formen colònies nombroses i cridaneres sobre els illots deserts.

És una gavina, precisament, l'espècie més valuosa de Cabrera. Es tracta de la gavina roja, una au exclusivament mediterrània, de poblacions esquifides. La colònia caprerena de gavina roja manté uns efectius reduïts, que tal vegada s'incrementaran ara, que les colònies no es tornaran a bombardejar, en plena època de reproducció, al final de la primavera.

Per què aquesta riquesa en aus marines? L'extensió i la diversitat de la plataforma continental, els fons marins més productius biològicament, fan de Cabrera un lloc de pesca privilegiat. Fins fa poc, l'abundància d'anfosos, serrans, làbrids, escòrperes, congres, cigales i llagostes era proverbial. Aquesta riquesa marina, així com la pressió humana poc important sobre els illots (les maniobres militars són un fenomen recent), han permès la riquesa avifaunística que glossam, així com la presència quoti-

diana de dofins i altres cetacis, o tortugues marines. Malauradament, l'abús d'explotació del recurs natural pesca ha estat incontrolat, i avui la riquesa pesquera de Cabrera ha minvat significativament. Cal una gestió adequada i rigorosa per a restaurar la fauna piscícola local.

Aquest relatiu empobriment, unit a l'activa depredació humana, ha cobrat ja una víctima entre la fauna insular: el vellmarí, que no fa encara una generació criava a les coves d'aquest litoral. Aquest mamífer formidable va desaparèixer de Cabrera a la dècada dels anys 50, encara que posteriorment ha estat observat de manera esporàdica. Actualment, la Comunitat Econòmica Europea ha iniciat un programa de recuperació de l'espècie. Cabrera és, sens dubte, la millor localitat per a retornar aquest animal a la fauna espanyola. És segur que les foques nedaven en aquestes aigües quan, a meitat del segle XIX, l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria hi anotava la presència de

falcons negres que, segons deia "... planegen a les grans altures des d'on espïen, amb crits infernals i ràpides girades, les preses que recerquen a les abruptes costes, grandiosos paratges en els quals semblen representar el paper dels genis màlèfics..." Es tracta, malgrat ho ignoràs Sa Altesa Imperial, del Falcó marí, just descobert per a la ciència aleshores. És un dels rapinyaires més singulars i barrocs de la fauna europea: coloració variable i hàbits colonials i migratoris, aquest falcó sols viu a localitats costaneres riques en aus migratòries, ajustant la seva reproducció a llurs cicles. La situació geogràfica de l'arxipèlag en fa un lloc privilegiat per al pas dels ocells, i els falcons hi mantenen la colònia. No és el falcó la sola rapinyaire espectacular. Cada any, a un dels penyasegats de l'illa, cria una de les darreres parelles d'àguila peixatera, una de les més escasses àguiles mediterrànies, en perill d'extinció al país. El niu és una torre imponent de

brancam, usat des de temps immemorial.

Àguiles, sargantanes, tortugues, dofins, virots... Una fauna original, mediterrània i amenaçada pobla aquests illots. És la fauna que habitava tota la costa balear, i que ha estat expulsada de tantes bandes, per l'ocupació massiva del litoral per a l'explotació turística. Sols Cabrera està neta, sols Cabrera permet deixar per a ells un darrer racó intacte. Avui la societat illenca veu amb esperança les reiterades promeses de protecció legal de l'arxipèlag, uns per sentiments conservacionistes, altres per lluitar contra la imatge xavacana i degradada de les riberes balears (la "balearització" és sinònim de desgavell urbanístic i creixença desordenada). En qualsevol cas, els més beneficiats per la conservació han de ser els corbmarins, i les gavines, i els peixos, i les sargantanes...

Joan Mayol

OPINIÓ

CULTURA JUEVA A LA CATALUNYA MEDIEVAL

Fruit del malentès de considerar la situació política dels estats francès i espanyol dels darrers segles *sub specie aeternitatis* és el fet, malaurat i deformador, d'ignorar el caràcter específicament català de figures exímies del judaisme medieval hispànic que, per bé que empraren l'hebreu com a llengua de cultura, tenien el català com a llengua materna i foren súbdits dels reis de Catalunya-Aragó. Les fronteres actuals no valen, doncs, per a determinar amb una mica de coherència el marc en què es desenvolupà la vida dels hebreus a les nostres terres. Perquè la cultura dels jueus catalans encavalcava el Pirineu i s'estenia, Rosselló enllà, per terres del Llenguadoc i la Provença, amb les quals formava una àrea cultural homogènia, sovint sota l'autoritat d'algun membre del Casal de Barcelona; cosa que no vol dir, tanmateix, que les comunitats catalanes no tinguessin també força relació amb les de Castella. Amb aquestes darreres constituïren, deixant-s'hi després de l'expulsió de 1492, el nucli primitiu del judaisme sefardita que ha arribat fins als nostres dies.

Així, doncs, ençà i enllà del Pirineu, a la terra ferma de Lleida, a Mallorca o a València, és a dir, al territori que

avui anomenem Països Catalans, hi trobem jueus establerts des de molt abans de l'any mil, fent-hi una vida quasi exclusivament urbana, ja que residiren sobretot en centres comercials importants i a les viles i ciutats situades al costat de les vies de comunicació principals. On el nombre de famílies era suficient estaven organitzats, de manera que tinguessin serveis comuns (sinagoga, cementiri, etc.), la qual cosa els atorgava la consideració d'*aljames*, és a dir, gaudien d'una personalitat jurídica avalada per l'autoritat reial. Diferentment de l'*aljama*, que era, doncs, una comunitat de persones amb un status jurídic ben definit, el *call* era, a Catalunya, un espai físic delimitat, un barri de carrers estrets habitats principalment per jueus (bé que també per cristians en alguns casos), normalment obert i en relació amb la resta de la població. Cal fer remarcar que la major part visqueren en viles i ciutats de domini reial (Barcelona, Girona, Lleida, Perpinyà, etc.), perquè els jueus eren *propietat* del rei i una font de recursos econòmics de la corona. Per això els senyors feudals només podien tenir-ne, a llurs viles, si el rei els en donava la facultat. A la primeria els jueus exerciren tota mena d'oficis, però a poc a poc

foren constrets a abandonar-ne molts dels que implicaven relacions amb els cristians. Al segle XIII la importància socio-política d'alguns jueus arribà a ser molt considerable. Els reis catalans els atorgaren còrrecs de gran confiança en qüestions econòmiques i d'altres, com ara batalla general, tresorer o ambaixador prop dels regnes musulmans d'Espanya i del nord d'Àfrica; alguns exerciren funcions de secretaris i de torsimany. L'any 1283, tanmateix, Pere el Gran prohibí als jueus d'exercir cap mena d'autoritat damunt els cristians i els imposà diverses lleis restrictives, les quals assenyalen l'inici de la davallada de llur influència en la vida pública. La degradació social dels jueus i llur separació dels cristians s'agregaren amb les escames provocades per la Pesta Negra (1348) i els avalots de 1391, i la disminució demogràfica fou aleshores molt gran. La disputa de Tortosa (1413-14), convocada per Benet XIII, acabà de trencar la canya esquerdada i molts jueus abandonaren el judaisme de grat o per força. La vida de les comunitats jueves s'arrossegà encara, perdut l'antic esplendor, fins al 1492, en què l'expulsió de tots els jueus dels regnes hispànics els obligà a reprendre la vida errant que ja un

mil·leni abans, o més, els havia dut a aquesta terra.

Cal fer avinent, però, que al costat dels personatges importants de la política i sobretot de les finances d'aquells temps, la nostra terra donà —i amb just orgull ho diem— una infinitat d'autors que es lliuraren sol·licitament, malgrat els tropells dels temps, a l'estudi de les ciències, de la filosofia, de la teologia, de l'exegesi i de la literatura. L'obra científica i cultural dels jueus catalans té un pes considerable en la història del judaisme a la península ibèrica i encara avui és estudiada i honorada arreu del món jueu. D'entre l'esplet d'autors de la cultura hebrea que la nostra terra va donar (Jaume Riera n'ha comptabilitzat més de cent vint!), voldríem fer-ne ressaltar uns quants dels més grans, tot reivindicant-ne, complements, llur pertinença a la història cultural de Catalunya:

Abraham bar Hiya (Barcelona, segles XI-XII, que conreà l'astronomia, la geometria, la filosofia i l'exegesi, i fou el primer a emprar l'hebreu, en lloc de l'àrab, per a la filosofia i la ciència. La seva obra ajudà a difondre la ciència dels àrabs per tot el món occidental.

Abraham ben Hasday (Barcelona, segle XII), que fou l'autor d'una versió

de l'àrab a l'hebreu (amb el nom d'*El príncep i el monjo*) de la llegenda de *Barlaam i Josafat*, de la qual versió s'han fet moltíssimes edicions al llarg dels segles. Constitueix una obra cabdal de la literatura hebrea medieval.

A la primera meitat del segle XIII es formà a Girona, pel contacte amb els savis i místics de Provença, un centre de forces religioses noves que havia de tenir gran transcendència dins el judaisme, els adeptes del qual serien coneguts amb el nom de *cabalistes*. Entre les figures més destacades d'aquest moviment, que inclou també com a personatges centrals els rabins *Esdres* i *Aziel*, hi hagué *Moisès ben Nahman* o Bonastruc de Porta (nat a Girona el 1195), que va ser no solament un membre de rang d'aquest cercle de místics, sinó també la més gran autoritat del judaisme del

seu temps. És, a més, l'home que l'any 1263 defensà el judaisme en la cèlebre disputa de Barcelona, tinguda davant el rei Jaume I.

Salomó ben Adret (nat el 1235 a Barcelona), que és conegut sobretot pels milers i milers de respostes jurídiques que se'n conserven i que han esdevingut una font de consulta indispensable fins al dia d'avui, no solament per les qüestions de dret hebraic sinó també per la considerable informació que contenen sobre la vida quotidiana dels jueus de la Corona d'Aragó del seu temps. Pels mateixos motius són força importants *Isaac ben Sheshet Perfet* (nat el 1326 a Barcelona) i *Simeó ben Semah Duran* (nat el 1361 a Mallorca).

Yedayah Ha-Penini o Bonet Abraham (Perpinyà, segles XIII-XIV), gran defensor dels estudis de filosofia (i de les dones) i comentarista de diversos

tractats d'Avicenna, Averrois, Alfara-bí i Maimónides.

Menaheem ha-Meiri o Vidal Salomó (Perpinyà 1249-1316), comentarista de la Bíblia i el Talmud (que emprà sovint mots catalans per a explicar el sentit d'alguns mots hebreus).

Hasday Cresques (nat a Barcelona durant la primera meitat del segle XIV) fou un pensador d'empenta que intentarà agosaradament de substituir l'obra maimonideana tot fent la crítica de la ciència aristotèlica. És el filòsof més important nat en terra catalana. Home de rang de la comunitat jueva, gaudí del favor dels reis de Catalunya-Aragó i serví esforçadament els interessos de les comunitats jueves malmeses pels avalots de 1391.

Profiat Duran (nat a Perpinyà a mitjan segle XIV), que visqué a recer de la família Cresques, fou un home de vasta cultura, autor d'una famosíssim

ma gramàtica hebrea d'excel·lent qualitat científica i d'obres apologètiques on demostra un bon coneixement de les escriptures cristianes.

L'interès renovellat dels catalans per la vida i la cultura jueves es va desplegant no solament en l'intent de restauració d'antics calls i edificis representatius de l'estructura material en què aquelles es van desenrotllar, sinó també en l'estudi i difusió de l'obra cultural (científica, religiosa, filològica i literària) que els jueus catalans acompliren. Ambdues tasques compten ara amb el suport de l'Associació d'Estudiosos del Judaisme Català, de Tàrrrega, que aplega un bon nombre d'investigadors interessats directament en aquest aspecte de la història medieval.

Eduard Felíu

GASTRONOMIA

LA PAELLA

Amb els xinesos, som els valencians —els catalans del sud— el poble que més i millor prepara, i sap menjar, l'arròs. Si els italians, un altre gran poble mediterrani, han sabut fer amb farina una infinita meravella gastronòmica com és la pasta, igualment hem fet els valencians amb l'arròs. Pot arribar a dir-se, sense exagerar gens, que una família tradicional valenciana menja tots els dies de l'any un plat d'arròs per dinar. Seria un greu error, però, creure que, per això, tots els dies es menja el mateix. La varietat de plats que poden fer-se amb aquest producte és tan gran que, perfectament pot assegurar-se com, a les llars valencianes, tot i preparant sempre arròs, cada migdia es menja un plat diferent.

Quatre són les maneres bàsiques —caldós, sec, al forn i en paella— que, segons l'atífell emprat, resumeixen aquesta varietat infinita. Amb açò, i

depenent de les verdures de la temporada (gran part del territori valencià és una horta fertillíssima que produeix verdures i hortalisses al llarg de tot l'any) així com de la resta dels condiments (carn o peix, segons zones, possibilitats del mercat o condicions del moment), hi ha mil-i-una maneres, com a les rondalles orientals, de gaudir l'instant saborós del dinar.

D'entre totes les possibilitats, una és la més coneguda i famosa internacionalment: la paella. La paella no sols és una menjada d'arròs exquisida, de paladar originalíssim i saludable, sinó un gran espectacle visual de tradició barroca i una mena de ritual col·lectiu del món rural valencià. I si el seu nom genèric el deu a l'eina que s'usa per guisar-la —una paella de ferro amb dues anses i de grandària adequada a la quantitat de personal convidat a l'àpat—, la seua fama li ve donada per la promoció

exterior que, de la seua imatge colorista i gairebé fantàstica, s'ha fet al món d'uns pocs anys ençà: quasi una falla gastronòmica. I és que els valencians, com a gent sensual que som del sud mediterrani, no sols mengem amb el paladar, sinó pels ulls, com sol dir-se.

Ara bé, cal advertir al públic que va pel planeta demanant una "paella valenciana", plat que solen tenir en carta la majoria de restaurants dedicats a la denominada "cuina internacional", que aquesta paella és un invent bastard i recentíssim amb què satisfer la gula superficial d'alguns turistes. No hi ha una paella a la valenciana, sinó moltes, nombroses maneres —familiars, locals, comarcals— de preparar l'arròs en paella. I just aquella que es presenta com a típica —amb poca carn i verdura, però molt de marisc— és la menys autèntica i tradicional de totes.

La paella, que en el seu origen és un

menjar de camp, de festa campestre, té com a elements fonamentals i bàsics, aquells que l'antiga civilització rural mediterrània produïa i que la imaginació gastronòmica ha sabut combinar al llarg de l'aprenentatge dels segles. Així, encara que puga semblar una "boutade" culturalista-antropològica, qui açò escriu ara, en la seua memòria més íntima guarda el record d'una paella absolutament genial, feta amb anguiles, granotes i pollastre —com a carn— i amb les verdures que donen les marjals de Gandia. Un exotisme local? Potser sí. Però la bona cuina, la cuina autèntica, sempre és això: un costum o art local, familiar, personal, que els altres veuen, senten, tasten, com un exotisme imprevisible.

Josep Piera